

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

$\frac{1}{2}$ pagina f 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

17e JAARGANG

NO. 1

JANUARI 1967

BERICHTEN UIT PERU

Tijdens augustus van het vorige jaar werd op feestelijke wijze het 400-jarig bestaan van de Munt van Lima herdacht. Bij deze gelegenheid opende de president van het land een numismatisch museum in de Casa Nacional de Moneda, een uit de Spaans-koloniale tijd daterend gebouw, dat nog steeds als Munt gebruikt wordt. Het museum bestaat uit twee ruimten, waarvan één uitsluitend voor de verzameling van het Peruaanse Numismatische Genootschap bestemd is en de andere voorwerpen en verzamelingen van de Munt zelf bevat. De Munt toont er oude stempels en gereedschappen, een collectie internationale munten en een aantal penningen, welke laatste vooral op de geschiedenis van Peru betrekking hebben. De verzameling van het Genootschap is in drie groepen verdeeld: munten, die in de Spaans-koloniale tijd te Potosi en te Lima geslagen zijn, munten van de Republiek, sedert de onafhankelijkheid in 1825 en penningen, die met gebeurtenissen in Peru verband houden.

Om de geschiedenis van het muntwezen meer bekendheid te geven, werden er bij het 400-jarig bestaan nieuwe munten van 1 sol en van fracties in omloop gebracht, waarop een afbeelding staat van de middenportie van de keerzijde der eerste munten, namelijk de gekroonde zuilen van Hercules boven de golven der zee, met het devies Plus Ultra. De gewone munten bestaan tegenwoordig uit een mengsel van koper en zink, maar er werd tevens een aantal van deze herdenkingsmunten in goud en zilver geslagen.

Van de verzameling van het Genootschap is wel het oudste deel het meest belangwekkend. Dit zijn immers de, bij name, zo bekende koloniale Spaanse matten, van een fascinerende onderlinge verscheidenheid, die in grote

Afb. 1

hoeveelheden in Europa terecht kwamen en bijna steeds versmolten zijn. Het zilveragehalte was soms, maar lang niet altijd, beneden het voorgeschreven peil en er stonden strenge straffen op verlaging van de metaalwaarde. Zo zijn er hier onlangs wat matten uit zogenaamde slechte jaren, met behulp van x-straal-spectroscopie, onderzocht en bleek, dat in enkele gevallen het zilveragehalte tot ongeveer 80% gedaald was, terwijl de normale, goede stukken 90,1% bevatten. De stempels en de algemene afwerking lieten soms veel te wensen over en wijzen op een haastige vervaardiging, hetgeen bevestigd wordt door oude bescheiden van de Munt van Potosi. Vele gegevens hierover zijn te vinden in de beschrijving van de Munt van Potosi in het lijvige boek van Pedro Vicente Cañete y Dominguez, onder de titel van 'Guia de la Provincia de Potosi' in het jaar 1787 voltooid en in 1791 in Madrid uitgegeven. Een moderne herdruk werd in 1952 in Potosi (Bolivia) verzorgd en dit boek bevat zeer vele en uitgebreide gegevens over de winning, de verwerking en het munten van zilver in de plaats Potosi, die in de 16de, 17de en 18de eeuwen de belangrijkste zilverproducent ter wereld was. Het gewonnen zilver wordt voor het tijdperk 1545—1800 op een waarde van 850 miljoen pesos of stukken van 8 Reales getaxeerd (of in moderne termen: 30,000 metrische tonnen) en dit is meer zilver dan ooit door een enkele andere mijn werd voortgebracht. Na de muntregeling van 1652 werd de wekelijkse productie van de Munt van Potosi beperkt tot 50,000 pesos of stukken van 8 Reales en gelastte de regering het overige zilver in de vorm van baren naar Spanje te vervoeren.

De studie dier koloniale Spaanse munten is vooral door de boeken van de Argentijnse numismaat en historicus Humberto F. Burzio bevorderd: 'La Ceca de Potosi' (1945); 'La Ceca de Lima' (1958) en zeer fraai, de 'Diccionario de la Moneda Hispano Americana', in 1958 in Santiago (Chili) verschenen. Laatstgenoemd werk is een bijzonder verdienstelijk en uitgebreid standaardwerk over de Spaans-

koloniale numismatiek in Amerika, en geeft op uitvoerige wijze uitleg van allerlei termen en vele muntkundige en historische inlichtingen. Het bestaat uit twee delen, plus een derde boek van louter afbeeldingen.

In 1964 verscheen in Lima een geïllustreerde beschrijving van te Lima vervaardigde munten: 'Las Acuñaciones de la Ceca de Lima' door E. Sellschopp, waarin de schrijver veel aandacht heeft besteed aan het tijdperk van Philips de Tweede. Naar mijn weten werken twee auteurs aan nieuwe studies over de munten van Potosi en ook de inmiddels overleden Boliviaanse verzamelaar H. Sanz heeft in La Paz een manuscript over dit onderwerp nagelaten, dat misschien door de Centrale Bank van Bolivia zal worden uitgegeven.

Voor meer algemene referentie dient de 'Catalogo de los Reales de a Ocho' (Catalogus van de Munten van 8 Reales) in de nieuwe uitgave van 1965, door J. de Yriarte O. en L. Lopez-Chavez S. te Madrid. Deze bevat afbeeldingen en geeft de prijsverhouding voor vele matten uit het voormalige Spaanse rijk.

Ir. K. A. Dym, Lima, Peru

Afb. op voorpagina. 8 realenstuk, Carlos III, 1769. Potosi, Peru. Deze 'pilaarddollar' hoort tot de eerste stukken die op de schroefpers vervaardigd werden. Ware grootte 38 mm.

Afb. 1. Lima, 4 realenstuk. Omstreeks 1580 te Lima geslagen volgens in 1570 voorgeschreven patroon. Ware grootte.

Afb. 2. Potosi, mat, 1617. In dat jaar werd het jaartal voor het eerst vermeld. Ware grootte.

Afb. 3. Potosi, mat, 1645. Ware grootte.

Afb. 4. Potosi, mat, 1653. Ware grootte.

Afb. 5. Potosi, mat, 1681. Bros zilver. Iets verkleind.

Afb. 6. Potosi, mat, 1745. Ware grootte.

Afb. 7. Potosi, 2 realenstuk, 1719, hartvormig uitgesneden. Dergelijke stukken werden eind 17de, begin 18de eeuw voor bepaalde gelegenheden gemaakt.

Afb. 2

EEN INTERESSANTE OVERSLAG

Op zichzelf beschouwd is het voorkomen van op andere stukken overgeslagen munten niet zulk een uitzonderlijk zeldzaam verschijnsel in de numismatiek. Meestal betreft het dan munten van een land dat om bepaalde monetaire of politieke redenen, of een combinatie van beide, munten van een nieuwe waarde laat overslaan op stukken van een vorige uitgifte of wel de munten van een vorige heerser laat overslaan met de beeldenaar van zijn opvolger. Voorbeelden hiervan zijn er genoeg; ik noem slechts Brazilië en vooral Rusland, dat dit in de 2e helft van de 18e eeuw op ruime schaal gedaan heeft. Zie de roebels van Iwan III en de 5 kopekenstukken van 1759.

Hieronder zijn op ware grootte afgebeeld de voor- en keerzijde van de Lithause munt van 1568 en daarnaast een vergroting van voor- en keerzijde van de overgeslagen duit. Uit het feit dat beide stukken zuiver 'kopstaand' zijn kan worden afgeleid dat onze duit inderdaad op een muntenpers geslagen is. Ware het anders dan is het ondenkbaar dat geen afwijking in de stand van voor- en keerzijde ten opzichte van elkaar zou zijn voorgekomen.

Om het jaartal 1566 van de originele munt beter te doen uitkomen laat ik de vergrotingen 'kopstaand' ten opzichte van elkaar afdrukken.

M. J. van der Voort

Foto's van de schrijver.

Een enkele maal komen wij echter een overgeslagen munt tegen die niet in het hierboven geschetste systeem past. Hier waren geen monetaire of politieke motieven in het spel doch werd om de stempels te proberen een munt overgeslagen op een toevallig bij de hand zijnde vreemde munt van ongeveer gelijke diameter.

Afb. 3

**KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

De najaarsvergadering werd op 22 oktober gehouden te Assen in het Provinciaal Museum van Drenthe. Na aankomst bezichtigden de leden de stijlkamers in het Ontvangershuis, de afdeling prae- en protohistorie en de Drentse verzameling in het archiefgebouw. Speciaal voor deze gelegenheid waren verschillende muntvondsten uit het dépôt van het museum gehaald en tentoongesteld. De goudschat, die in 1955 te Beilen gevonden is, stond in het middelpunt van de belangstelling.

Na de lunch werd in het museum de huishoudelijke vergadering gehouden. 37 leden waren hierbij aanwezig. Na goedkeuring van de notulen werden de volgende nieuwe leden benoemd: Drs. Th. B. Hannik te Rotterdam, Mej. P. E. Herwijer te Groningen, F. H. Huguenin te Den Haag, D. K. van Kreuningen te Rijswijk, J. B. H. Otter te Den Haag, W. Rueb te Rotterdam. De vice-voorzitter, Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus, die aan de beurt van aftreden was, werd bij acclamatie herkozen.

Hierna kwam de voorbereiding van de jubileumviering van het Genootschap in 1967 aan de orde. Het bestuur legde de leden een plan voor om ter gelegenheid van dit feest een numismatische tentoonstelling in het Museum Willet Holthuyzen te Amsterdam in te richten. De bedoeling was om een selectie te maken uit verzamelingen van overleden leden, die nog geheel of gedeeltelijk bijeen waren, zodat een overzicht verkregen zou worden van verschillende verzamelgebieden. Voorgesteld werd de volgende leden in de voorbereidingscommissie te benoemen: Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus, Dr. H. Enno van Gelder, Dr. D. A. Wittop Koning, Drs. A. T. Puister, J. Schulman, Dr. H. H. Zwager en een vertegenwoordiger van de Stedelijke Musea te Amsterdam. De directeur van deze

instelling, Dr. S. H. Levie, had zijn medewerking toegezegd. Hiermee ging de vergadering accoord. Tot ereleden van het Genootschap werden benoemd Prof. Dr. A. N. Zadoks-Josephus Jitta te Groningen, Prof. Dr. P. Naster te Leuven, Prof. Dr. P. Berghaus te Münster en Dr. N. L. Rasmusson te Stockholm. In de jubileumvergadering zal aan hen een diploma uitgereikt worden.

Vervolgens kwamen de financiële consequenties van de viering aan de orde. De penningmeester gaf een uiteenzetting over de te verwachten kosten en de middelen waaruit deze bestreden zouden kunnen worden. Voor het geval dat deze middelen niet toereikend zouden blijken te zijn, vroeg het bestuur toestemming aan de vergadering om een hoofdelijke omslag te heffen van maximaal f 25.— per lid. De penningmeester meende echter dat een heffing van f 10.— voldoende zou zijn. De leden zouden gratis een exemplaar van de tentoonstellingscatalogus toegezonden krijgen. Aan deze uiteenzetting knoopte hij voorlopige mededelingen vast over de begroting voor 1967 die in grote trekken hetzelfde was als die voor 1966. Na de levendige discussie die hierop volgde en waaraan vele leden deelnamen gaf de vergadering toestemming aan de tentoonstellingscommissie om de plannen naar eigen inzichten uit te voeren. Zo nodig zou een hoofdelijke omslag van f 10.— per lid geheven worden. Wanneer dit bedrag groter zou moeten worden, zou goedkeuring aan een buitengewone vergadering gevraagd moeten worden.

Na de koffiepauze gaf de voorzitter het woord aan Prof. Dr. H. Tj. Waterbolk voor zijn beschouwingen naar aanleiding van de goudschat Beilen. Het probleem dat hij aan de orde wilde stellen en dat weer actueel geworden was door de vondst Serooskerke, was dat van de eigendom van bodemvondsten. Nadat hij een overzicht had gegeven van de omstandigheden waaronder de vondst Beilen in 1955 aan het licht gekomen was en van de gevolgen die de maatregelen van de overheid gehad hadden voor allen die hierbij betrokken waren, ging hij in op de bepalingen in de

Afb. 4

Monumentenwet van 1961. Deze schrijven voor, dat alleen de bevoegde overheidsdiensten graafwerk mogen verrichten met het doel voorwerpen van wetenschappelijk of historisch belang op te sporen. Zodra men een voorwerp vindt, moet men dit aan de autoriteiten melden. Voorwerpen die dan verder aan het licht komen zijn voor de helft eigendom van de instantie, die het graafwerk heeft doen verrichten en voor de helft van de eigenaar van de grond, terwijl de vinder alleen recht heeft op de helft van de waarde van het voorwerp, dat hij het eerst gevonden heeft. Hiermee probeert men te voorkomen dat belangrijke wetenschappelijke gegevens verloren gaan door onoordeelkundig graafwerk. Hoewel hij grote bewondering had voor het beleid, dat door de overheid ten aanzien van de vondst Serooskerke gevoerd is, zodat alle betrokkenen tevreden waren met de gang van zaken, wilde hij toch enige opmerkingen maken, omdat dit geval als precedent beschouwd kan worden. Zijn voornaamste bezwaar was, dat het principieel onjuist geweest was, dat de R.O.B. bepaald had, dat nader onderzoek van de situatie op de vindplaats niet nodig was. Hij meende dat wel degelijk essentiële informatie over de vondstomstandigheden verloren gegaan was. Bovendien vond hij, dat de gemeente Serooskerke de vondst aan het Penningkabinet had moeten schenken. De Heer van Gelder was het niet eens met zijn zienswijze en gaf een uitvoerig overzicht van de overwegingen, die geleid hebben tot de genomen maatregelen. De munten waren tevoorschijn gekomen uit reeds een jaar tevoren verplaatste grond, zodat een onderzoek naar de oorspronkelijke situatie zinloos zou zijn geweest. De grond is alleen omgewoeld en gezeefd, zodat nauwelijks van een opgraving gesproken kan worden. De meeste munten zijn in de eerste dagen gevonden en het zou voor de vinders en voor het publiek in het algemeen onbegrijpelijk en onaanvaardbaar geweest zijn, als hun een aandeel onthouden was in de toevallig wat later aan de dag gebrachte onderdelen van deze vondst, die als een eenheid beschouwd dient

te worden. Als het Rijk een deel van de schat aan zich getrokken had, zou het zo noodzakelijke vertrouwen van het publiek in de onbaatzuchtigheid van de rijksdiensten ondermijnd zijn. Wanneer verwerving van de vondst door het Penningkabinet in het algemeen belang geacht werd, zouden de kosten daarvan ook door de hele bevolking gedragen moeten worden en niet alleen door de gemeente Serooskerke. Zeer vele leden namen verder nog aan de discussie deel, waarin nog allerlei andere aspecten naar voren kwamen, en het was wel duidelijk dat het onderwerp van de voordracht de vergadering zeer ter harte ging. Ver na het sluitingsuur van het museum sloot de voorzitter de vergadering met een dankwoord aan de spreker, wiens boeiende lezing zoveel reacties bij de leden had wakker geroepen. Tijdens het borreluur, dat hierop volgde, had het bestuur zijn jaarlijkse bespreking met vertegenwoordigers van de kringbesturen.

BUITENLANDS NIEUWS

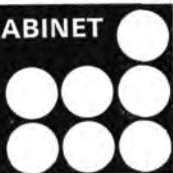
Het Internationaal Numismatisch Congres te Kopenhagen zal gehouden worden van maandag 28 augustus tot zaterdag 2 september 1967. Het gehele gebied van de numismatiek, van antiek tot modern, benevens de penningkunde, zal door dit congres bestreken worden. Een bibliographie, die de werken verschenen in de periode 1960 tot 1965 op numismatisch gebied kritisch zal behandelen, zal voor het congres verschijnen. Excursies zullen worden georganiseerd naar de Koninklijke Porcelainfabriek, de kastelen van Seeland, en een brouwerij. De inschrijvingskosten zijn 100 DKr. per persoon, en 35 DKr. per metgezel(lin). Men kan zich inschrijven tot 30 april. Inlichtingen bij het Secretariaat, Den Kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal 12, Kopenhagen en het Kon. Penningkabinet.

Afb. 5

KONINKLIJK PENNINGKABINET

Onder grote belangstelling werd op vrijdag 4 november de tentoonstelling 150 Jaar, die het feit herdenkt dat in 1816 Het Koninklijk Kabinet van Schilderijen (Mauritshuis), de Koninklijke Bibliotheek en het Koninklijk Penningkabinet werden opgericht, in het Mauritshuis geopend. Na een woord van welkom door de directeur van het Mauritshuis, Dr. A. B. de Vries, reikte Dr. H. Enno van Gelder de penning uit die ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van het Penningkabinet is geslagen.

De demissionaire minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, Mr. M. Vrolijk, de voorzitter van de Vereniging voor Penningkunst, Prof. J. N. van Wessem (in diens afwezigheid aangeboden aan de secretaris), de voorzitter van het Genootschap voor Munt- en Penningkunde, Dr. P. Schlemper, en Prof. Th. H. Lunsingh Scheurleer, die zich door zijn speciale studie van de Oranje-verzamelingen uitzonderlijk verdienstelijk gemaakt heeft bij de samenstelling van de catalogus, kregen elk een exemplaar aangeboden. De penning, die in dit nummer van de Geuzenpenning gepubliceerd wordt, is in opdracht van het ministerie vervaardigd.

Na deze plechtige uitreiking van de penning hield professor Lunsingh Scheurleer een voordracht over de geschiedenis van de Oranje-verzamelingen, tot en met de recuperatie van de door de Fransen als oorlogsbuit weggevoerde voorwerpen. Hierbij aansluitend gaf Minister Vrolijk, die de eigenlijke opening verrichtte, een overzicht van de geschiedenis van de afzonderlijke instellingen sinds hun oprichting in 1816.

De tentoonstelling zelf is tot 6 januari geopend, zodat deze Geuzenpenning te laat komt om er nog reclame voor te kunnen

maken. Wij hopen dat vele lezers van de Geuzenpenning inmiddels toch een bezoek aan de interessante tentoonstelling gebracht zullen hebben. Voor belangstellenden is nog na overmaking van f 3,— op girorekening nr. 201969 van het Kon. Penningkabinet een exemplaar van de fraaie catalogus verkrijgbaar. Hierin wordt niet alleen de geschiedenis van de verschillende kabinetten behandeld, maar ook van de kollekties waaruit de verzamelingen zijn opgebouwd, terwijl een uitvoerige beschrijving van de stukken gegeven wordt. Uiteraard zijn hierin vele munten, als de gouden munten van de kollektie van Damme, daarbij de gouden penningen uit het bezit van de stadhouders, en de belangrijkste stenen opgenomen.

Het aardige van de tentoonstelling is dat nu allerlei bekende en onbekende stukken in een geheel nieuw verband worden getoond, namelijk van de verzamelingen waar zij oorspronkelijk deel van uit maakten. Dat geldt voor de stukken van het Penningkabinet, maar ook voor de bekende schilderijen van het Mauritshuis en prachtige handschriften en boeken uit de Koninklijke bibliotheek. Vele kleino-diën, die via het opgeheven kabinet van Zeldzaamheden in het Rijksmuseum terecht gekomen zijn, krijgen nu voor het eerst de bijzondere aandacht die zij verdienen.

EEN GESTOLEN SCHROEFPENNING OP DE SALZBURGER EMIGRATIE

De heer O. H. Kuyck, Hobbemastraat 40, Utrecht, tel. 18885, deelt mede dat uit zijn verzameling een schroefdoosje met 17 ingelegde gravures, betrekking hebbende op de emigratie van de Salzburger protestanten naar Holland, als beschreven in De Geuzenpenning XV, 3, 1965, pp. 89 e.v., is gestolen. De vz. van de penning toont het opschrift Holland ein Ort — bereit von Gott; de kz. Gott fördere das Werk unserer Hände.

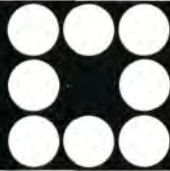
Een verzamelaar die misschien te goeder trouw het afgelopen jaar een dergelijke penning gekocht heeft, wordt verzocht zich met de heer Kuyck in verbinding te stellen. Is het vermoeden gewettigd, dat het hier zijn exemplaar betreft, dan zal de heer Kuyck de penning gaarne voor restitutie van het aanschafbedrag weer terug willen kopen.

Afb. 6

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

De 41ste Algemene Ledenvergadering werd op 23 november gehouden in het Mauritshuis, in verband met de daar gehouden jubileumtentoonstelling (zie elders in dit nummer). De notulen van de 40ste ledenvergadering en de verslagen van de secretaris-penningmeester over 1965 werden goedgekeurd, en de kas-commissie bracht zijn verslag uit. De Heren Prof. Drs. J. N. van Wessem en Dr. H. Enno van Gelder die aan de beurt van aftreden waren, werden met algemene stemmen herkozen, terwijl de Heer Jan Wils, eveneens aan de beurt van aftreden, zich niet herkiesbaar stelt. In de door zijn aftreden ontstane vakature hoeft niet te worden voorzien. Op voorstel van het bestuur worden daarna benoemd tot leden van de kas-commissie voor 1966 de Heren M. A. H. van Remundt en Ir. F. A. Nelemans.

De Secretaris-Penningmeester, de Heer A. J. J. M. Eijssenck, geeft vervolgens een gedetailleerde toelichting op de ontwerp-begroting voor 1966, waaraan door de Voorzitter mededelingen worden toegevoegd betreffende de onvoorziene tegenslagen welke oorzaak zijn van de omstandigheid dat in tegenstelling tot het voornemen van het Bestuur tot uitgifte tijdens 1966 van 2 penningen — in dit jaar tot zijn spijt slechts 1 penning kan worden uitgegeven.

Met toestemming van de Minister van C.R. en M.W. zal deze penning dezelfde zijn als die, welke ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van het Koninklijk Penningkabinet werd gegoten naar modellen van de beeldhouwer Eric Claus (zie elders in dit nummer). Aan de 27 aanwezige leden werd deze penning-1966 alvast uitgereikt. Vastgelegd wordt nog dat in 1967 2 penningen het licht zullen zien.

In dit verband wordt door Dr. Dijkstra voor-

gesteld een reserve van goedgekeurde ontwerpen voor uit te geven penningen aan te leggen, waaruit zo nodig kan worden geput. De Voorzitter deelt mede dat dit in het Bestuur reeds was besloten en voorts — zulks op de betreffende vraag van de Heer Heins — dat ook tijdens 1968 2 penningen zullen worden uitgegeven, waarmee dan de achterstand zal zijn ingelopen. De begroting voor 1966 wordt hierna goedgekeurd.

Bij de rondvraag verkrijgt Ir. Nelemans het woord tot het naar voren brengen van zijn bijzondere voldoening ten aanzien van de met ingang van de jaargang-1966 gewijzigde uitvoering van De Geuzenpenning, en wordt door Dr. Fonteijn Kuypers een penning op president De Gaulle, door Albert de Jaeger, rondgegeven.

Hierna geeft de voorzitter het woord aan Dr. H. Enno van Gelder tot het houden van zijn 'Inleiding tot de Jubileum-expositie in het Mauritshuis'.

Dr. van Gelder gaf een overzicht van de toestand-koming van de 3 jubilerende instituten in 1816 en van hun ontwikkeling daarna tot in onze dagen, waarbij in het bijzonder de nadruk werd gelegd op het Koninklijk Penningkabinet.

De voorzitter, sprekende namens alle aanwezigen, betuigt vervolgens Dr. van Gelder zijn bijzondere dank voor het door hem gegeven overzicht, hetwelk door allen met grote aandacht is aangehoord.

Jhr. von Weiler richt zich dan met welgekozen bewoordingen tot de heer Jan Wils, die zijn bestuursfunctie ter beschikking heeft gesteld en dankt hem, namens allen, voor het vele dat hij gedurende ruim 16 jaren als bestuurslid in het belang van de Vereniging heeft gedaan, welke woorden door Prof. van Wessem worden aangevuld en door de vergaderde leden met applaus worden onderstreept.

Van de hierna geboden gelegenheid tot bezichtiging van de jubileumtentoonstelling wordt door allen met grote belangstelling gebruik gemaakt.

DE JUBILEUMPENNING

De Vereniging voor Penningkunst heeft het honderdvijftigjarig bestaan van het Koninklijk Penningkabinet als onderwerp gekozen voor haar penning voor 1966, en was zo gelukkig het ontwerp te kunnen overnemen dat Eric Claus in opdracht van het Ministerie van C.R.M. voor deze gelegenheid vervaardigd had.

Het was moeilijk voor de medailleur om vorm te geven aan de uiteenlopende functies van de jubilerende instelling, maar hij is er in geslaagd om een sfeer op te roepen, die het karakter van het Penningkabinet enerzijds als wetenschappelijke instelling en anderzijds als museum in dienst van het publiek tot uitdrukking brengt.

Op de voorzijde ziet men een paar bezoekers van de tentoonstellingszaal aandachtig gebogen over een vitrine en daarboven een kannetje dat een muntschat geherbergd heeft, die door de staf van het Penningkabinet gereinigd, onderzocht en gepubliceerd is. Deze voorstellingen staan in uitgeholde compartimentjes, die gescheiden worden door de tekst. Op de keerzijde worden een munt en een penning gesuggereerd, terwijl een muntweegschaaltje weer de wetenschappelijke bewerking van het materiaal symboliseert.

De Penning is in brons gegoten door de N.V. Kon. Begeer en heeft een diameter van 73 mm.

Afb. 1

VALS EN ECHT

Tentoonstelling in het
Koninklijk Penningkabinet

Zeestraat 71b
Den Haag
Tel. 180957

14 januari—mei 1967
geopend 10—13, 14—17
zondags gesloten

Deze tentoonstelling geeft een beeld van valse munten, zoals die sinds de Renaissance tot op heden gemaakt werden, niet om ze als geld in omloop te brengen, maar met als voornaamste oogmerk ze aan verzamelaars te verkopen.

In de *1e vitrine* laten wij zien hoe de Renaissance penningen van bijvoorbeeld Pisanello zich direct op de Romeinse munten inspireerden en zo eigenlijk een overgang vormen naar de penningen van Valerio Belli, die we door hun uiterlijke overeenkomst met antieke munten eigenlijk beter fantasie-munten kunnen noemen, die de geschiedenis van de oudheid illustreren. Rouille's boek, *Promptuaire des médalles...*, 1553 laat zien hoe verzonnen munten als illustraties bij de geschiedenis werden gebruikt.

De *2e vitrine* is gewijd aan de medailleur Giovanni dal Cavino (1500—1570). Bij Cavino moeten we onderscheid maken tussen getrouwe kopieën van Romeinse sestertii en medaillons, en gedeeltelijk verzonden exemplaren, als bijvoorbeeld de sestertii van Otho, die nooit sestertii geslagen heeft. Ook verzon Cavino een kz. met de beroemde woorden van Caesar: VENI VIDI VICI. Enkele penningen van Cavino, waarop hij tijdgenoten afbeeldde naar antieke trant worden eveneens getoond. Echte Cavino's zijn tegenwoordig zeldzaam; de meeste exemplaren die hedentendage als Cavino's verkocht worden, zijn latere nagietingen, hetzij van een echte geslagen Cavino hetzij gegoten van een gegoten exemplaar. Ze werden wel eens opzettelijk beschadigd om ze nog meer op antieke munten te doen lijken.

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

In *vitrine 3* liggen 17e en 18e eeuwse vervalsingen. Van enkele stukken is de naam van de vervalsers bewaard gebleven o.a. Michel Der-vieux (17e eeuw), wiens stukken opvallen door hun grootte en dikte, en verder, uit de 18e eeuw, Claude Augustin de Saint Urbain.

In *vitrine 4* liggen o.a. rekenpenningen en pen-ningen met portretten van Romeinse keizers; deze laatste vervaardigd door Christiaan Wer-muth (1661—1739). Ook zijn hier bijgevoegd de navolgingen van Joodse sikkels die van de 16e tot de 19e eeuw werden verkocht als na-bootsingen van de zilverlingen waarvoor Judas Jezus heeft verraden.

De *vitries 5 en 6* zijn geheel gewijd aan de Griekse, Romeinse en nog enkele andere mun-ten van Carl Wilhelm Becker (1772—1837), die wel als de beroemdste vervalser beschouwd kan worden. Becker is nog tijdens zijn leven ontmaskerd en heeft toen als excuus aange-voerd, dat hij zijn munten als imitaties ver-kocht aan verzamelaars die de originelen niet konden krijgen. Voor de munten die hij na de ontdekking sloeg is dat ook wel waar; we moeten daarom onderscheid maken tussen de 'Beckers' die door hun feilloze staat inderdaad misschien als moderne navolgingen zijn aan-geboden en de 'Beckers' die door Becker zelf van een antiek uiterlijk voorzien zijn, wat hij o.a. bereikte door ze onder een hotsende wagen

in een doos met kiezelstenen te stoppen waar-door ze een enigszins afgesleten uiterlijk kre-gen. Ook veranderde hij soms na enige tijd wat aan de stempels om niet te veel precies dezelf-de munten op de markt te brengen, en plaatste hij er soms een bijteken bij. Dan zijn er nog munten, die na de dood van Becker met zijn stempels geslagen zijn, en waarbij men som-tijds nog de roestvlekken van de stempels op de munten kan waarnemen. Tenslotte zijn er nog latere afslagen gemaakt, deels als waarschu-wing door het Berlijnse Penningkabinet. Daar deze in lood geslagen zijn, zijn ze heel gemak-kelijk te herkennen.

Vitrine 7 laat moderne (laat 19e—20e eeuwse) vervalsingen zien in verschillende technieken, merendeels met valse stempels geslagen. Som-mige zijn op een zo perfecte manier gegoten, dat ze moeilijk als gieting te herkennen zijn. Tevens liggen hier originele, maar bijgesneden Romeinse munten. Een virtuoos op dit gebied is Luigi Cigoi geweest.

In *vitrine 8* is een plaats ingeruimd voor mo-derne 19e en 20e eeuwse vervalsingen van zil-veren en vooral gouden munten. Daarnaast ziet men de munten, die Ds. G. P. Marang te behoeve van het bijbelse onderwijs op de scholen heeft laten vervaardigen bij de Rijksmunt. Ze zijn gemakkelijk te herkennen door het jaar-tal 1919. Voorts liggen hier de moderne af-

Afb. 7

Afb. 8

Afb. 9

Afb. 5

Afb. 6

slagen van de hele en halve gouden rijder van Holland uit het jaar 1750, die door het muntteken en muntmeestersteken van de oude te onderscheiden zijn. Helaas zijn deze tekens gemakkelijk te verwijderen.

Vitrine 9. In ons land richtte in de 17e en 18e eeuw de activiteit van verzamelaars zich ook op de reeks metalen gedenkstukken van de vaderlandse geschiedenis. De noodmunten van de roemrijke 80-jarige oorlog werden veelvuldig geïmiteerd en met nooit werkelijk uitgegeven stukken aangevuld. Evenzo werden voor verzamelaars copieën van zeldzame historienpenningen gemaakt; te kleine stukken in groter en daardoor voor verzamelaars aantrekkelijker formaat herhaald en penningen op niet in de tijd vereeuwigde gebeurtenissen nieuw gecreëerd.

De *vitrines 10 en 11* tonen verschillende werktuigen, waarmee valse munten gemaakt kunnen worden, o.a. de gietvorm en het slinger-gietapparaat. De gegoten munten zijn te herkennen aan de gehamerde of bijgevielde rand en soms ook aan de putjes op het oppervlak die het gevolg zijn van luchtbelletjes. Dit laatste kan door centrifugeren vermeden worden. Een andere manier is de galvanoplastische weg. Deze imitaties zijn te herkennen aan het feit, dat zij uit twee aan elkaar gesoldeerde plaatjes bestaan; soms zijn ze gewoon hol maar meestal

worden ze opgevuld met lood. De rand blijft echter zichtbaar en het gewicht klopt niet. Het uiterlijk van de zilveren munten vooral is erg mooi omdat de vorm perfect wordt overgebracht; vandaar dat galvano's wel eens uit veiligheidsoverwegingen in vitrine's gelegd worden inplaats van echte munten. Het Brits Museum heeft in de 19e eeuw een keuze van zijn mooiste Griekse munten op deze wijze gereproduceerd en verkocht. Zij zijn te herkennen aan de instempelingen M.B. = Museum Britannicum of RR = Robert Ready (de vervaardiger).

Afb. 1. Valerio Belli (1468—1546). *Fantasie munt.* Vz. C. Marius, Kz. geboeide Jugurtha.

Afb. 2. Giovanni dal Cavino (1500—1570). Vz. Caracalla, Kz. keizer in quadriga.

Afb. 3-4. Carl Wilhelm Becker (1772—1830). Valse en echte Republikeinse aureus.

Afb. 5-6. Valse (20e eeuw) en echte gouden stater van Alexander de Grote.

Afb. 7. *Fantasie munt 19e eeuw.* Geïnspireerd op munten van Histiaea.

Afb. 8-9. Valse stater (20e eeuw, geslagen op 19e eeuwse rupia van India) en echte van Tarsos.

Afb. 10. Valse noodmunt van Haarlem.

Afb. 11. Valse zilveren dukaat Utrecht. (20e eeuw) z.g. Ferrari-rariteit.

Afb. 10

Afb. 11

TENTOONSTELLING VAN PENNINGEN EN VAN MUNTEN VAN HET KONINKRIJK

Vitrines 12—14

Ieder van de drie wandvitrines geeft een overzicht van het oeuvre van een medailleur wiens werk karakteristiek genoemd mag worden voor de eeuw waarin hij leefde, d.w.z. respectievelijk de 16e, 17e en 18e eeuw. De meest linkse vitrine toont penningen van Gerard van Bylaer (werkzaam ca. 1577—1617), in de middelste is het werk te zien van Joannes Lutma (ca. 1587—1669), terwijl Johan George Holtzhey (1726—1808) de 18e eeuw vertegenwoordigt.

Vitrines 15 en 16

In twee vitrines worden penningen getoond die specifieke betrekking hebben op Den Haag. De ene vitrine bevat 17e en 18e eeuwse penningen, de andere moderne van na de Tweede Wereldoorlog. Doordat het Hof en de regeringscolleges in Den Haag gevestigd waren en gedeeltelijk nog zijn, gaan veel penningen, die betrekking hebben op Haagse personen en gebeurtenissen eigenlijk het hele land aan en daarom zijn deze hier niet opgenomen. In de eerste vitrine liggen penningen o.a. vervaardigd ter gelegenheid van in Den Haag gevierde feesten, verder een serie penningen uitgereikt bij begrafenissen van Haagse predikanten en tenslotte een aantal buurt-, gilde- en magistraatspenningen. De buurtpenningen zijn karakteristiek voor Den Haag. Zij dienden om de buurtgenoten op te roepen voor bijeenkomsten en begrafenissen en zij hadden dus dezelfde functie als de gildepenningen in andere plaatsen. Van Den Haag zijn maar enkele gildepenningen bekend.

Onder de moderne Haagse penningen in de tweede vitrine valt vooral op een serie penningen, die door het genootschap 'Pulchri Studio' aan bedrijfsdonateurs uitgereikt zijn.

Vitrines 17 en 18. Munten van het Koninkrijk der Nederlanden. Hoewel in 1795 de eenheidsstaat in plaats van de zeven soevereine Verenigde Nederlanden trad, heeft het jaren geduurd voor een effectieve eenheid van munt tot stand kwam. Tijdens de Bataafse Republiek is het niet verder dan ontwerpen gekomen en ook onder koning Lodewijk Napoleon is, na de sluiting van de provinciale munthuizen in 1808, de nieuwe muntslag nauwelijks boven het experimentele stadium uitgekomen. Pas de muntwet van 1816 voerde definitief de nieuwe munten volgens het decimale stelsel in. De aanmunting was echter voortshands weinig omvangrijk en de munten van de Republiek bleven tot onder Willem II in gebruik. Eerst nadat deze volledig waren ingetrokken in 1847, werd de circulatie uitsluitend gevormd door de munten van het Koninkrijk.

Meiboomplanting in Den Haag

Afb. 7

BINNENLANDS NIEUWS

De grote belangstelling van pers, radio en televisie voor de vondst Serooskerke, op 15—16 november door de firma Schulman geveild, maakt een uitgebreid verslag van het verloop van de veiling overbodig. Het is toch wel aardig iets dieper in te gaan op de prijzen. Ten eerste valt dan op dat de munten in vergelijking met de twee andere veilingen van de firma Schulman van dit jaar, over het algemeen lager getaxeerd waren. Hierdoor zijn de prijzen, hoewel flink boven de taxatieprijzen geboden werd, toch niet al te gek opgelopen. Een uitzondering moet gemaakt worden voor de grote hoeveelheid escudo's van Philips III, die over het algemeen het dubbele van de werkelijke waarde hebben opgebracht. Dit komt omdat deze munten vooral gekocht werden door niet-verzamelaars, die uit romantische belangstelling een willekeurige munt uit de vondst Serooskerke wilden hebben. Duur zijn ook de dukaten gegaan. Dit is waarschijnlijk te wijten aan het feit dat veel mensen, die zagen dat ze op f 150—f 300 getaxeerd waren, dachten een koopje te kunnen halen, maar hun oorspronkelijke zuinigheid in het vuur van het tegen elkaar opbieden uit het oog verloren. De veel duurdere gouden ridders brachten normale prijzen op. De Engelse unites waren, in vergelijking met de veiling in februari, veel lager getaxeerd, omdat toen de opbrengst tegenviel. Ze zijn nu voor behoorlijke, maar toch niet exorbitante prijzen weggegaan.

De grote zeldzaamheden hebben enorme prijzen opgebracht, ver boven de taxatie. De gouden reaal van Doornik (535), geschat op f 9000, werd voor f 13500 door het Kabinet in Brussel gekocht; de dukaat van Tassarolo (769), getaxeerd op f 2000, is verkocht voor f 6100; de 500 reals van Portugal (794), f 9000 getaxeerd, werd verkocht voor

f 17000. Het museum in Groningen kocht de rozenobel van de Groninger Ommelanden voor f 8100, taxatie f 5000. De Gorkumse imitatie van een rozenobel (165), getaxeerd f 2500, bracht f 5000 op. De dukaat van 's-Heerenberg (123), getaxeerd f 2500, werd voor f 5000 door de Nederlandse Bank gekocht. 's Rijks Munt, daarentegen, kocht het unicum van Utrecht (248), getaxeerd op f 6000, voor f 5000, dus onder de taxatie. Een deel van de vondst was al door de vindsters en de gemeente Serooskerke behouden (deze laatste nu in Veere tentoongesteld). Ook het Kon. Penningkabinet had een keuze kunnen maken, maar heeft toch ook nog op de veiling gekocht, o.a. de halve reaal van Philips II, den Bosch (402), getaxeerd f 6000, gekocht voor f 8500.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

174ste bijeenkomst op 14 september 1966 — De Heer J. Schulman sprak over de muntvondst van Serooskerke, de omstandigheden waaronder de munten te voorschijn waren gekomen, de samenstelling van de vondst en toonde de juist uitgekomen catalogus van de veiling van deze munten, die 2 maanden later zou plaats hebben. Hij vertelde ook van zijn pogen om te achterhalen, door wie de munten omstreeks 1622 verborgen waren.

175ste bijeenkomst op 12 oktober 1966 — Voor een aandachtig gehoor gaf de Heer L. Beuth zijn 'Commentaar op de voorgestelde wijziging van de muntwet'. Zijn voorstel, dat Nederland zou moeten komen tot het uitgeven van gedenkmunten lokte vooral van de zijde der oppositie levendige discussies uit.

176ste bijeenkomst op 9 november 1966 — De Heer Dr. D. A. Wittop Koning kon na zijn reizen in dat land ons zijn 'Numismatische indrukken uit Polen' vertellen, waarbij ter sprake kwamen zijn bezoeken aan openbare collecties, de samenstelling van deze collecties wat betreft Hollandse munten en zijn bezoeken aan handelaren.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

168e bijeenkomst op 29 september 1966 — De heer J. Schulman gaf een uiteenzetting over 'De muntvondst van Serooskerke'. Hij ging in op de geschiedenis van Serooskerke en op bekende inwoners, die mogelijk in aanmerking komen als verberger van de schat, waaronder de bekende staatsman Johan de Knuyt.

169e bijeenkomst op 26 oktober 1966 — De heer Lod. S. Beuth gaf 'Commentaar op de voorgestelde wijziging van de Muntwet'. Na een uitvoerig overzicht van de ter zake door hem gevoerde besprekingen betoogde hij met klem de wenselijkheid naast de thans voorgestelde nikkelen munten grotere munten in zilver te handhaven, waardoor de mogelijkheid gedenkmunten te slaan open gehouden kan worden.

170e bijeenkomst op 24 november 1966 — Onder de titel '150 jaar Koninklijk Penningkabinet' werd door Dr. H. Enno van Gelder een overzicht van de geschiedenis van de dit jaar jubilerende instelling gegeven.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heijdenrijkstraat 8, Nijmegen)

35ste bijeenkomst op 30 september 1966 — Dr. H. J. van der Wiel hield op de eerste avond van het nieuwe seizoen een causerie over de munten en de geschiedenis van Zuid-Afrika. Een en ander werd fraai geïllustreerd met kaarten, foto's en een aantal munten uit verschillende perioden.

36ste bijeenkomst op 29 oktober 1966 — De voorzitter hield een lezing over de geschiedenis van de handelsmunten in het Verre Oosten. Verteld werd hoe in de tweede helft van de vorige eeuw verschillende landen trachtten met behulp van een

munten vaste voet te krijgen op de markten van het Chinese Rijk. En hoe, met name in de Verenigde Staten, deze poging tot grote binnenlandse moeilijkheden leidde.

37ste bijeenkomst op 24 november 1966 — Pater G. C. A. Elbers vergastte de weinige aanwezigen — het weer werkte niet mede — op een uitmuntende voordracht over de geschiedenis van het Byzantijnse Rijk tot de Val van Constantinopel in 1453. Een groot aantal stukken uit de collectie van de inleider illustreerde het verhaal.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

39e bijeenkomst op 4 oktober 1966 — Het behoeft geen betoog dat het bezoek van de heer J. Schulman in verband met de aanstaande veiling 'Serooskerke' een bijzonder grote belangstelling oogstte. Behalve de munten besprak de heer Schulman de vondst tegen de historische achtergrond.

40e bijeenkomst op 1 november 1966 — Onder de titel 'De lelies en de luipaarden' behandelde Jhr Mr E. R. D. Elias de middeleeuwse geschiedenis van Engeland en Frankrijk; uitzonderlijk mooie lichtbeelden illustreerden zijn boeiende voordracht.

41e bijeenkomst op 15 november 1966 — De jubileumtentoonstelling 'Wat deden zij met hun geld' was de aanleiding tot een bezoek aan het Penningkabinet. Aan de bezichtiging ging een historisch overzicht van Dr H. Enno van Gelder vooraf.

42e bijeenkomst op 6 december 1966 — 'De munten van Herodes Agrippa' was het onderwerp van ons lid, de heer B. van Hasselt; in een smeug betoog belichtte spreker het leven van deze koning van Judea, alsmede de Griekse en Romeinse invloeden in dit gebied.

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen
Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles — Coins and Medals
Auktionen

KÖLN

Klingelpütz 16 — Tel. 215404

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

MUNTEN PER STUK OF ALS COLLECTIES GEKOCHT

of voor U verkocht

Munten geschat op £10 of meer welkom.

Wij zijn speciaal geïnteresseerd in munten van de V.S. (goudstukken uitgezonderd), Duitse munten van de 19de en 20ste eeuw en Zuidamerikaanse kronen.

Voor nadere inlichtingen gelieve U zich te wenden tot:

Nick Parker Enterprises

Hotel Russell, Russell Square, London W.C.1, England

Telefoon: TERminus 6470

Telegramadres: PARKER RUSSOTEL LONDON

Telex: 24615-PARKER

Lid: "Professional Numismatists Association of U.K."

GALERIE DES MONNAIES SA

Ave. des Bains 4 bis
Tel. (021) 27.75.58

1007 LAUSANNE

MONNAIES

Case Postale Cour 3

SUISSE

MÉDAILLES

*Listes de prix illustrées, sans frais
Vente aux enchères*

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu
PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7
Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1965	Derde druk	f 25,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948		f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas		
Bourguignons et Espagnols		f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines		f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden		f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or		f 50,—

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

TRINIDAD en TOBAGO

Proofset van de nieuwe munten 1966

8000 proofsets van de nieuwe munten van Trinidad en Tobago werden door de "Royal Mint" geslagen. Spink & Son werden tot agenten benoemd.

De sets bevatten elk vijf proefmunten ter waarde van 50, 25, 10, 5 en 1 cent.

De drie grotere munten zijn in koper-nikkel en de 5 en 1 cent in brons.

De ontwerpen voor de munten werden gemodelleerd door de heer E. G. C. Colley.

Voorzijde: De wapens van Trinidad en Tobago.

Keerzijde: De waarde, omringd door de inscriptie "Trinidad en Tobago" en het jaartal 1966.

Rand: Gekarteld.

Doos: Rood, met het wapen in goud.

Prijs: Fl. 45.— (porto + verzekering Fl. 1.50).

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

Spink & Son Ltd.

Founded 1666

King Street, St. James's, London, S.W. 1, England

Telegrammen: Spink London SW1

Spink & Son zijn handelaren in munten en penningen van alle tijden

CONCILIEPENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER

Niel Steenberghe

Jan Snoeck

Uit de kultuurserie deze vier zeer artistieke penningen van het tweede Vaticaanse Concilie te Rome. Uitgevoerd in hoog reliëf.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, munthandel, station- en grenswisselkantoren.

Pol Dom

Pol Dom

Ontwerpen van de beeldhouwers Niel Steenberghe en Jan Snoeck. In brons 65 mm, f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4½ g. f. 36,- en 25 mm 8½ g. f. 59,-.

Ontwerpen van de médailleur Pol Dom. In brons 65 mm f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4,2 g. f. 35,- en 25 mm 8,2 g. f. 57,50.

N.V. Koninklijke Begeer Voorschoten

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen

f 3.- per jaar

ADVERTENTIES

½ pagina f 75.- per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

17e JAARGANG

NO. 2

APRIL 1967

DE SPAANSE ZILVERVLOOT VAN 1715

Iedere Nederlander denkt, wanneer een Spaanse zilvervloot wordt genoemd, direkt aan die van 1628. Ten noorden van Cuba had Piet Heijn op die vloot liggen loeren; toen zij eenmaal was ontdekt konden de Spanjaarden door gebrek aan wind niet naar Havana terugzeilen en zij waren gedwongen de Baai van Matanzas binnen te vallen. Op 9 september 1628 kon Piet Heijn in die baai 4 galjoenen en twee jachten bijna zonder slag of stoot overmeesteren.

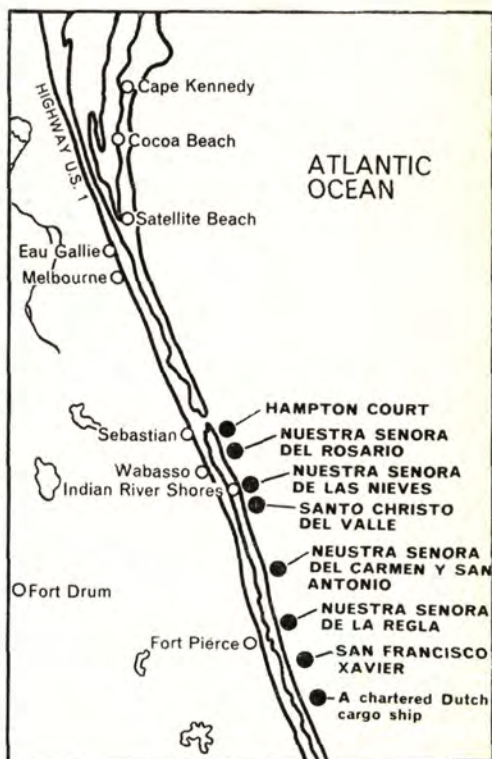
De buit was enorm: na aftrek van alle kosten moet zij tenminste 7 miljoen toenmalige guldens hebben bedragen. Dit bedrag staat vast, doordat bekend is, dat Prins Frederik Hendrik volgens het octrooi van de West Indische Compagnie aanspraak had op 10% van de nettowinst en 700.000 gld. incasseerde. De bewindhebbers van de WIC ontvingen tezamen 1%. Officieren, bootsvolken soldaten, samen ongeveer 3.700 man, kregen 17 maanden extra soldij, waarmede sommigen van hen overigens niet tevreden waren. Zij gingen voor het kantoor van de WIC te Amsterdam demonstreren, maar 'het opstootje werd met voorzichtig beleid onderdrukt'. Het aandeel van Piet Heijn zelf moet omstreeks 7.000 gld. hebben bedragen. De aandeelhouders werden ook niet vergeten, want op het kapitaal van 7.5 miljoen werd hun 50% uitgekeerd.

Het grootste deel van de buit bestond uit zilver, een 177.000 pond, waarvan de helft in realen. Goud vond men maar weinig; gevluchte Spanjaarden namen daarvan wellicht een deel mee of het werd over boord gezet. Een waarde van een miljoen vertegenwoordigden ook cochenille en indigo, de scharlaken en blauwe kleurstoffen. Verder bevatten de duizenden kisten de meest uiteenlopende soorten

goederen, uit Amerika, China en andere landen, als: 16 kistjes chocolade, een gouden kroon, wegend 1 lb. $3\frac{1}{2}$ ons met stenen bezet (waarschijnlijk voor een heiligebeeld), rollen Chinese zijde, 'sapinen ofte vrouwenschoenen', '1 Pape Casuffel en ander Rommeling' of een hemel boven een koets. Helaas zijn er geen voorwerpen meer bekend, die zonder twijfel van de zilvervloot afkomstig zijn. Wel werd, blijkens de tekst op de keerzijde *E GAZA CAPTIVA* de triomfpenning, waarvoor de stempelsnijder van de Gelderse Munt te Hardewijk Willem Versteegh octrooi kreeg, uit het buitgemaakte zilver geslagen. Meer van dit zilver zou zijn bewaard gebleven, wanneer de Staten Generaal een voorstel van de Generaalmeesters een rijksdaalder te slaan met opschrift: *Van het buitgemaakte zilver uit Nieuw Spanje*, een soort herdenkingsmunt dus, niet hadden afgewezen. Op een tentoonstelling in 1900 heeft zich wel een Spaanse mat bevonden, waarin gegraveerd: *dit is van Piet Heijns victorie*. Raakten de Spanjaarden hun vloot van 1628 kwijt door gebrek aan wind, die van 1715 verloren zij door een orkaan, die op 31 juli 1715 10 galjoenen te pletter deed slaan op de koraalriffen voor de duinenkust van Oost Florida. Hoewel niet alle schepen vergingen en de Spanjaarden direkt met bergingspogingen begonnen, becijferden zij tenslotte toch een verlies van een 25 miljoen toenmalige guldens. De berging was overigens niet eenvoudig bij een diepte van de zee van ruim 9 meter. Daarbij kwam nog, dat het om de wrakken der schepen, beladen met victualiën voor 2000 man voor een reis van 3 maanden, krioelde van roofvissen, als haaien, barracudas (een soort snoek van $2\frac{1}{2}$ meter lengte) en Moray-alen, een uiterst agressief soort aal met soms dodelijke beet. Onder de Spanjaarden was de animo voor duiken dan ook maar uiterst gering; men vond echter een oplossing: de Seminole Indianen in dat deel van Florida werden in een grote drijfjacht opgevangen en kregen daarna een, wat de Spanjaarden noemden, sportieve kans. Men zaagde van grote wijnvaten een deel af en liet de vaten daarna, met stenen bezwaard, als een soort duikerklok

Afb. op voorpagina: triomfpenning op de verovering van de zilvervloot, door W. Versteegh. Vertaling van het opschrift op de voorzijde: *De Spanjaard vermag niet zoveel door het staal als door het goud. Ontneem hem het goud, en de Iberiër zal niet door het staal overwinnen. Keerzijde: Nu de Indische vloot onderschept en zonder bloedstorten zeer rijke buit veroverd is bij de haven van Cuba, die thans vermaarder is door de schade van de Spanjaarden dan vroeger door hun afslachtingen, hebben de Staten der Verenigde Nederlanden uit de veroverde schat deze penning als gedenkteken doen slaan.*

Afb. 1. Ontwerp voor een gedenkmunt ter ere van de verovering van de zilvervloot. Op een uitgeknipte afbeelding van een rijksdaalder uit een „beeldenaar” is met inkt bijgeschreven: *E CAPTO ARG.HISP.NOVAE*. (Zie voor beide afbeeldingen A. O. Van Kerkwijk, 'Triomfpenning en ontwerpen van herdenkingsmunten op het nemen van de Zilvervloot', JMP 1925, blz. 62 e.v.)

afb. 1

in zee zakken. De Indianen kregen nu een touw omgebonden met een steen er aan en werden zo in de buurt van de vaten in zee geworpen. Als de vissen hen niet doodden en zij niet stikten bij gebrek aan verse lucht in de vaten, werden zij weer opgehaald, tenminste wanneer zij voldoende schat hadden verzameld in de met hen ook neergelaten manden. Op den duur betekende dit het einde van de Indianenstam, waarna de Spanjaarden in 1719 hun bergingen geheel staakten. Inmiddels waren er ook al kapers op de kust gekomen, meest Engelsen uit de West Indische eilanden. Zij hadden ook weinig zin in duiken en bepaalden zich er toe weg te roven wat de Spanjaarden al hadden geborgen.

De vergane schepen werden daarna zowat vergeten, al bleven er langs de kust van Florida vele verhalen en legenden over een Spaanse zilverbloot de ronde doen. Bijna twee en een halve eeuw waren voorbijgegaan, toen in de lente van 1949 een aannemer, Kip Wagner, zich met zijn knecht op het strand van zijn woonplaats Sebastian aan de oostkust van Florida bevond, een 30 mijl ten Zuiden van Cape Kennedy. De knecht was die ochtend dronken op zijn werk gekomen en Wagner had hem naar het strand gereden om hem wat te laten bijkomen. De jongen viel er in het zand en even later had hij 12 onregelmatige zwarte metalen schijven in zijn handen. Wagner vroeg hem, wat dat waren, waarop de jongen antwoordde: O, dat zijn weer wat van die Spaanse zilveren munten. Van dat ogenblik af werd Wagner door

Afb. hiernaast. Een gedeelte van de oostkust van Florida, met daarop aangegeven de wrakken van de Spaanse zilverbloot uit 1715. De N.V. Spaanse Mat begon met het schip *Nuestra Senora de la Regla*, waar slechts 60 lb. zilver geborgen werd. Daarna werd de *Nuestra Senora del Carmen* y *San Antonio* onderzocht, waar iets meer gevonden werd. Een door de Spanjaarden buitgemaakt Engels schip, de *Hampton Court* leverde de grootste buit op, als ook de *San Francisco Xavier*. De andere schepen, waaronder een gecharterd Hollands schip, liggen nog op de duikers te wachten. Kaart overgenomen uit *The Sunday Times Magazine*, Dec. 18, 1966, blz 13.

een soort 'schatkoorts' getroffen: hij ging direct in het zand zoeken, maar vond niets. Overtuigd ervan, dat zich een verborgen schat op het strand moest bevinden, vormde hij een groep met 4 anderen en met een bulldozer schepten zij honderden tonnen zand op en zeefden dit. In september hadden zij al hun geld, een 40.000 gulden, verbruikt, maar geen enkele munt gevonden.

De groep ging uit elkaar en Wagner deed wat kleine karweitjes om in de behoeften van zijn gezin te voorzien. In zijn vrije tijd bleef hij echter naar het strand gaan, waardoor hij op de hoogte kwam van iedere stroming en van elke formatie van koraalriffen langs de kust. Als werkmateriaal gebruikte hij een oude autobinnenband, een zelfgemaakt masker en een mijnenzoeker, uit overvloedige legervoorraden gekocht. Hij vond nu af en toe wel wat, zodat hij geleidelijk een goede honderd gouden en zilveren munten bij elkaar kreeg. Behalve met zijn vrouw sprak hij er met niemand over, totdat op een avond zijn dokter, Kelso, langs kwam voor een medische controle en het echtpaar Wagner aantrof, gebogen over allerlei oude kaarten van Florida, die Wagner had verzameld en in verband trachtte te brengen met de oude verhalen, die langs de kust van Florida nog de ronde deden. De gevonden munten werden ook tevoorschijn gehaald en ineens viel het Wagner en Kelso op, dat de meeste munten in uitstekende staat verkeerden en van het jaar 1714 waren. Dat kon er op wijzen, dat het schip, waarvan de munten afkomstig waren, kort na 1714 was vergaan, wat dan zou kloppen met de verhalen over de schipbreuk van een grote Spaanse vloot in 1715. Beide mannen gingen zich nu grondig in de oude Amerikaanse geschiedenis verdiepen. Zij vroegen bij deskundigen om inlichtingen, maar hun antwoorden liepen sterk uiteen: een verklaarde, dat de vloot 50 mijl ten noorden van Sebastian was vergaan, een ander, die er juist een boek over aan het schrijven was, gaf 150 mijl ten zuiden van Sebastian aan. De geraadpleegde numismaten gaven betere aanwijzingen, door er op te wijzen, dat sommige munten een onbekend muntteken droegen en

van een eveneens onbekend type waren. Een voor de hand liggende conclusie was, dat zij deel uitmaakten van een muntslag, die in zijn geheel was verloren gegaan, hetgeen ook weer op de zilvertvlood kon wijzen.

Wagner bleef doorzetten en huurde de volgende zomer een caravan, waarmee hij met zijn vrouw en hun 7 kinderen de reis van 2.000 mijl naar Washington ondernam. Terwijl zijn familie de stad bekeek, begroef Wagner zich in de Bibliotheek van het Congres, waar hij het ene na het andere boek liet aanraken. Na enige dagen kreeg hij zo een boek van 1775 in handen over de natuurlijke historie van Florida. Voorin het boek trof hij een kaart aan, waarop stond aangegeven, dat bij zijn woonplaats Sebastian in 1715 een Spaanse zilvertvlood verging. Koortsachtig ging hij het boek doorlezen en halverwege bladzijde 273 gekomen slaakte hij een kreet, een soort kriegskreet, die men in de rustige studiezaal nog niet is vergeten. Op die bladzijde las hij namelijk, dat het wrak van het noordelijkste der vergane schepen precies tegenover Sebastian lag. Terug in zijn woonplaats ging Wagner met de binnenband op zoek en hij zag de ballaststenen van een schip liggen en ook enige kanonnen. Voorlopig hielden Dr. Kelso en hij alles nog geheim, maar zij lieten ook speuren in de archieven van Mexico, Washington en Sevilla in Spanje. Vandaar kregen ze 2.000 microfoto's van documenten, waardoor ze de namen van de schepen en hun lading te weten kwamen, evenals de resultaten van de bergingswerkzaamheden in de 3 jaar na 1715. Alles was nauwgezet geboekt en van een toen geschatte waarde van een 45 miljoen gulden bleek nauwelijks voor 20 miljoen te zijn geborgen.

Pas toen benaderden zij de autoriteiten van Florida, van wie zij het alleenrecht op berging kregen; daartegenover moesten zij 25% afstaan van hetgeen werd gevonden. Zij vormden een syndicaat: Real Eight Inc, (dus NV De Spaanse Mat), waarin nu ook ervaren duikers werden opgenomen. Een betere uitrusting werd aangeschaft, namelijk een oud marineschip, duikapparatuur en een zandzuiger. Da-

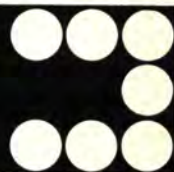
gen gingen voorbij, dat er niets werd gevonden, maar de ervaring leerde, dat als een duiker één munt vond, er meestal meer in de buurt lagen. Op 30 mei 1964 werd er zo een dubloon gevonden. Nadat het zand op aanwijzing van de duiker op die plaats was weggezogen, stonden de duikers als het ware op een rond gouden tapijt met een middellijn van wel 9 meter. De munten lagen 2 of 3 dik, hier en daar zelfs in hele stapels. Op die ene dag werd voor zowat een miljoen dollars aan goud naar boven gebracht.

Tot nu pas zijn pas van 3 der vergane schepen de restanten onderzocht; één schip leverde meer dan 60.000 zilveren munten op, die echter veelal door het zeewater zijn aangetast of samengekoecht.

Werd voor het bovenstaande een ruim gebruik gemaakt van een artikel in *The Sunday Times Magazine* van 19 december 1966, blijkens de veilingcatalogus van Parke-Bernet heeft Wagner inmiddels een boek geschreven: *Pieces of Eight* waarin de avonturen van deze niet aflatende doorzetter ongetwijfeld uitvoerig zijn vermeld. Hij en zijn 8 compagnons kunnen zich overigens als gevolg van hun bergingswerkzaamheden ieder reeds nu miljonair noemen, in dollars wel te verstaan.

MR. W. BISSCHOP

KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE

Op zaterdag 24 juni zal er een zeer bijzondere voorjaarsvergadering van het Genootschap te Amsterdam worden gehouden, omdat dan het 75-jarig bestaan feestelijk herdacht zal worden. Het hoogtepunt van de dag zal zijn de opening van de jubileumtentoonstelling in het Museum Willet Holtuysen. Hier zal een keuze te zien zijn uit verzamelingen van thans overleden leden van het Genootschap. Behalve de huishoudelijke vergadering staan een uitreiking van diploma's aan ereleden, een voordracht door Dr. H. Enno van Gelder en een feestbanket op het programma. Nadere gegevens worden bekend gemaakt in de convocatie.

afb. 1

afb. 2

afb. 3

afb. 4

DE VEILING VAN DE SCHAT- TEN VAN DE ZILVERVLOOT VAN 1715

Wij bevinden ons in de grote veilingzaal van *Parke-Bernet Galleries* in New York City, Madison Avenue en 76ste straat. Het is vandaag zaterdag 4 februari 1967. Vanochtend om half elf begint de veiling van de Schatten van de Spaanse zilvervloot. Ikzelf ben al om 9 uur gekomen om te kijken wat er gaat gebeuren. Alle kranten, met inbegrip van *Coin World*, hebben over deze opwindende veiling geschreven. De veilingzaal is dan ook nu al vol technisch personeel van de grote televisie-maatschappijen — *Columbia Broadcasting Company*, *American Broadcasting Company* en *National Broadcasting Company* — de pers, de radio, iedereen is er. Om 9 uur 's morgens is de zaal al zo helder verlicht als op een zomerdag. De televisie test zijn schijnwerpers. De heer Xavier Calico, president van de Internationale Bond van Beroepsnumismaten en expert van Spaanse munten komt omstreeks half tien binnen met zijn neef om de gevonden munten te inspecteren. De cameras nemen opnamen van hem terwijl hij *cobs* van Mexico, Lima en Santa Fe uit de jaren 1697-1715 inspecteert.

Coin World en *World Coins*, andere numismatische tijdschriften, *True Magazine*, de *Saturday Evening Post*, de *National Geographic Magazine* hebben alle talloze bladzijden geschreven over de fascinerende vondst op de zeebodem toen *Treasure Salvors Inc.* zijn fabelachtige vondst van voorwerpen en munten bekend maakte. Henry Christensen schreef een voorlopige catalogus en een kleine groep munten werd uitverkozen om verkocht te worden op de Ubilla-Echevez veiling op 8 oktober 1964. Het is interessant een vergelijking te maken met wat twee en een half jaar later gebeurde toen de wereldpers de aandacht had gevestigd op de Schat van de Zilvervloot. De grote veilingzaal is overvol tegen 10 uur. *Parke-Bernet* is thans de Amerikaanse afdeling van het grootste veilinghuis ter wereld:

Sotheby in Londen. De staf van jonge Engelse mannen en vrouwen met hun on-Amerikaanse accent en moderne Engelse kledij geeft een internationaal tintje aan het geheel. Men wacht met spanning op de eerste nummers. De prachtige catalogus is verdeeld in twee gedeelten, goed verzorgd door de staf van Sotheby. Het eerste gedeelte is gewijd aan de niet numismatische vondsten. Het anker, omringd door kanonskogels, ligt bij de ingang van de *Galleries* en velen vragen zich af wie betalen wil voor de hoge transportkosten die nog bij het bod opgeteld moeten worden. Het wordt voor \$ 1.000 verkocht — we weten niet aan wie.

In het eerste gedeelte komt de gouden kapiteinsfluit met ketting aan bod, in kleur afgebeeld in de catalogus. Hij wordt voor \$ 50.000 verkocht aan een dame uit Pennsylvania. Er valt een stilte waarin de camera's klikken. Ze kocht de fluit voor derden. De kanonskogels die de *Treasure Salvors* in 1966 voor \$ 10 in hun prijslijst aanboden gaan voor meer dan \$ 100 per stuk. De gouden ringen, oorspronkelijk voor \$ 200 aangeboden, komen tot \$ 1.000 per stuk in de veiling. De ochtendzitting nam twee volle uren in beslag. Een paar opbrengsten: gouden ring met diamanten, \$ 2.300; zilveren baar, \$ 4.000; gouden baar, \$ 7.000, crucifix met schelpen bezet, \$ 2.000; gouden ketting, \$ 4.000.

Op een gegeven moment vocht een paar teenagers om een kanonskogel van ongeveer \$ 100. Toen een de kogel toegewezen kreeg, riep hij uit: „Ik wil hem toch maar niet”. Het publiek lachte, en Peter legde vriendelijk uit dat er nu niets meer aan te doen was.

Het tweede gedeelte begon om 2 uur, en bevatte de gouden en zilveren munten, ongeveer 200 nummers.

Het belangrijkste stuk was Nr 190, een „Koninklijke” mat van Mexico. Dit zijn escudo's die speciaal voor de koning geslagen werden, en ze zijn uiterst zeldzaam. In de veiling Christensen was een dergelijke munt voor \$ 3.500 door Calico gekocht, die toen verklaarde dat hij \$ 10.000 waard was. Dat kwam uit toen het exemplaar op deze veiling

afb. 5

afb. 6

afb. 7

de \$ 9.000 haalde. Alle munten gingen bij geanimeerd bieden van de hand, meestal naar mensen die „schatten”, geen munten verzamelen, maar het is interessant dat de prijzen niet meer dan 25 tot 30% boven het gewone prijsniveau gingen. Bij alle publiciteit en de mooie catalogus gingen Lima dubloenen weg voor \$ 500 tot \$ 700, terwijl zonder publiciteit deze munten bij veilingen in het Waldorf hotel verkocht worden voor \$ 400. De Santa Fe 2 escudo's, \$ 150—\$ 200 in de Calico veiling van mei, werden hier voor \$ 200—\$ 300 verkocht. De Mexicaanse cobs brengen gewoonlijk \$ 500—\$ 750 op; nu gingen ze voor \$ 700 en \$ 1.000, en de zilveren munten gingen tot hoogstens 40% boven de gewone veilingprijzen. Ik had eigenlijk verwacht dat de munten wel drie of vier keer zo duur zouden worden, maar het publiek kent tegenwoordig de waarde van munten.

HANS SCHULMAN, NEW YORK

PUBLIKATIES

De Cercle d'études numismatiques te Brussel heeft onlangs laten verschijnen Ph. Grierson, *Bibliographie numismatique* 1966, sterk vermeerderde uitgave van het in 1954 in de reeks *Helps for Students of History* verschenen deeltje. De tekst is niet alleen tot 1965 aangevuld, maar ook gecorrigeerd en vermeerderd met enkele nieuwe rubrieken en een uitvoerig overzicht van de belangrijkste veilingcatalogi. De totale omvang is hierdoor bijna verdubbeld tot ongeveer 1500 titels van boeken en tijdschrift-artikelen.

Hoewel het woord 'select' niet meer in de titel voorkomt, is de opzet onveranderd: een bewuste keuze die zowel de essentiële werken op ieder gebied bevat als een aantal monografieën die representatief zijn voor de tegenwoordige stand van het onderzoek. De belezenheid van de auteur, die zeer internationaal georiënteerd is, garandeert dat de gemaakte keuze

ook inderdaad verantwoord is. Verhelderend zijn bovendien de inleidingen bij de meeste hoofdstukken en de korte karakteristieken die bij zeer vele titels worden gegeven. Registers van auteurs en van onderwerpen verhogen de bruikbaarheid van deze gids. De auteur heeft zich bewust gericht op gebruik voor wetenschappelijke doeleinden en handboeken voor verzamelaars dan ook slechts bij uitzondering opgenomen. De tekst is door schrijver en uitgever bijzonder goed verzorgd, zodat drukfouten en verkeerde spellingen nergens opvallen.

Iets eerder verscheen bij Stack's in New York een werk: E. E. Clain-Stefanelli, *Select Numismatic Bibliography*, 1965. Reeds de omvang, die hier 4962 nummers bedraagt wijst op geheel andere opzet. Grondslag voor de selectie vormde de bibliotheekcatalogus van de American Numismatic Society (in 1962 ook in boekvorm uitgegeven: 7 folio-delen). De schrijfter heeft hieruit een ruime keuze gedaan van boeken en artikelen, die tegenwoordig nog van belang geacht kunnen worden en die een indruk geven van de talrijke aspecten van het vak. Speciale aandacht kregen de Verenigde Staten, terwijl aparte hoofdstukken gewijd werden aan catalogi van musea en aan biografieën van numismatici.

Terwijl men Griersons lijst in het algemeen slechts respecteren kan als de persoonlijke selectie van een bij uitstek deskundige, leent de werkwijze van Clain-Stefanelli zich gemakkelijker tot kritiek. De gebruiker kan zich in het algemeen geen oordeel vormen over het relatieve belang van de per rubriek alfabetisch gerangschikte titels en acht vaak bepaalde hem bekende werken van mindere waarde dan andere niet genoemde publicaties. Meermalen zijn boeken afgaande op de wat vage titels onjuist ingedeeld. Het werk is ook allermest vrij van spelfouten in eigennamen en in titels in vreemde talen. Toch kan het vooral door de zeer talrijke vermelde tijdschriftartikelen goede diensten doen bij het bijeenzoeken van literatuur voor gebieden, waar uitputtende moderne bibliografieën niet voorhanden zijn.

H. E. v. G.

afb. 8

afb. 9

afb. 10

NEDERLANDSE NOODMUNTEN IN PERNAMBUCO GESLAGEN

Pernambuco, in 1630 door Admiraal Loncq veroverd, bleef slechts korte tijd in handen van de G(eoctrooïërde) W(estindische) C(ompagnie). Na het vertrek van Joan Maurits van Nassau in 1644 begonnen de Portugezen, die in 1640 de Spanjaarden uit hun land verdreven hadden, met het veroveren van de Nederlandse bezittingen in Brazilië. Desondanks wisten de Hollanders nog 9 jaar op hun laatste bolwerk, het Recife van Pernambuco, stand te houden.

In deze periode werden daar gouden en zilveren noodmunten geslagen, die thans zeer zeldzaam zijn. De aankoop van een complete serie uit een oude Braziliaanse verzameling was aanleiding deze zeldzame reeks opnieuw te bezien.

In 1645 en 1646 werden blijkens bewaarde instructies en rekeningen goudstukken voor een waarde van f 119569:18:— geslagen. Bekend zijn, ieder met de jaartallen 1645 en 1646, stukken van 12, 6 en 3 gulden. (Scholten 1446—50 hier *afb. 1 t/m 6*).

In 1654, het laatste jaar van het Nederlandse bestuur, zijn zilveren noodmunten uitgegeven. Officiële gegevens omtrent deze muntslag zijn helaas niet bewaard gebleven. Deze munten moeten echter tussen april en december 1654 zijn geslagen. Zij vallen uiteen in twee groepen. Het stuk van 12 Stuurder (Scho. 1451 hier *afb. 7*) hoort qua stijl en uitvoering geheel bij de serie van de gouden noodmunten. Aangezien de overige zilveren munten uitgaan van het 10-delig stelsel rijst de vraag of het willicht niet in de bedoeling heeft gelegen deze munt voor 12 Gulden en niet voor 12 Stuurder te laten circuleren. Vooral daar het hier munten betreft ter betaling van soldij (al dan niet achterstallig) lijkt het niet waarschijnlijk dat een 12 Stuurder stuk zou zijn gebruikt. Ook passen het gewicht en het hogere gehalte van deze munten niet in de hierna volgende serie. Mogelijk was de hieraan toegekende veel te hoge nominale waarde aanleiding tot de uitgifte van een tweede emissie van veel slechter

zilver.

Deze omvat stukken van 40, 20 en 10 Stuurder. (Scho. 1452, 1454, 1455, hier *afb. 8 t/m 10*). Ten onrechte wordt hierbij genoemd een stuk van 30 Stuurder 1654 (Scho. 1453). Dit stuk (*afb. 11*) met een gewicht van 8.36 g., is m.i. vals, evenals de hierna te noemen munten (*afb. 12 en 13*) en wel om de volgende redenen:

- 1) de XXX van de waarde-aanduiding is veel te groot in vergelijking met die op de 40, 20 en 10 Stuurder.
- 2) de 2 middelste poten van de W zijn niet samengevoegd als bij de overige stukken.
- 3) de G heeft een streep naar beneden i.p.v. horizontaal.
- 4) de cijfers van het jaartal zijn niet juist.

Bij het naslaan van de literatuur meen ik vast te kunnen stellen dat deze 30 Stuurder nooit geslagen is. Scholten heeft de gegevens overgenomen van Meili (no. 8). Meili heeft zijn informatie echter weer van Mailliet (no. 5 op pag. 67). Deze geeft als bron de catalogus van de collectie Munnicks van Cleef (no. 268).

Bij controle bleek no. 268 niet de 30 maar de 40 Stuurder te zijn. De fout die Mailliet heeft gemaakt valt gemakkelijk te begrijpen als men deze 40 Stuurder, door Scholten afgebeeld op plaat XX no. 1453, goed bekijkt. De eerste X van de waarde-aanduiding is onduidelijk, waardoor het stuk zeer veel op een 30 Stuurder lijkt. Tot slot op *afb. 12 en 13* nog twee andere valse en latere stukken, n.l. een 40 Stuurder 11.9 g. en een 10 Stuurder 2.85 g. beide van 1654. Bij vergelijking met de boven beschreven valse 30 Stuurder (*afb. 11*) valt direct op, dat deze 3 stukken alle uit de zelfde vervalsers-bron moeten komen.

R. L. Schulman

Literatuur:

Scholten (Scho.) = C. Scholten, *De munten van de Nederlandsche Gebiedsdelen Overzee*, Amsterdam, 1951.

Meili = Julius Meili, *Das Brasilianische Geldwesen I*, Zürich 1897.

Mailliet = P. Mailliet, *Catalogue descriptif des monnaies obsidionales et de nécessité*, Bruxelles 1870.

Munnicks van Cleef = Veiling catalogus van de Fa. G. Theod. Bom, Amsterdam, 22 januari 1862.

afb. 11

afb. 12

afb. 13

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

171ste bijeenkomst op 15 december 1966 — Drs. J. P. Guépin hield een met fraaie lichtbeelden geïllustreerde causerie over „De schoonheid van de Griekse munt”.

172ste bijeenkomst op 26 januari 1967 — De avond was gereserveerd voor korte bijdragen van de leden. De heer J. N. Bosch wees op de verrassingen die „rommelkistjes” soms kunnen opleveren en toonde een serie van moderne Zweedse herdenkingsmunten. De heer G. J. Huij liet een grootzegel van koning Willem III circuleren. De heer T. Tijssen sprak over de H. Martinus en de afbeeldingen van de heilige op munten en zegels van Utrecht en andere plaatsen. Ir. J. H. Klooster toonde een reeks Zweedse koperen munten uit de periode 1715—19, de zgn. nooddaalders van Görtz. De Heer D. de Moor sprak over een reeks denarii en antoniniani uit de 3e eeuw. Mr. W. Bisschop gaf een levendige beschouwing over de in 1628 veroverde Zilvervloot en over de Zilvervloot die in 1715 voor de kust van Florida vergaan is, en waarvan in de laatste jaren talrijke munten en kostbaarheden geborgen zijn. De heer J. A. Burgers toonde een aantal in Zuid-India gevonden en door hem ter plaatse gekochte Romeinse munten. De heer K. H. Heins gaf een uitvoerige toelichting bij de plakboeken over numismatische onderwerpen die hij als documentatie samenstelt. De heer J. A. Tours deed verslag van zijn onderzoek naar het voorkomen van gulden 1944 bij de inlevering in 1959: het bleek, dat deze tengevolge van de lokale circulatie van metalen geld uitsluitend in het Zuiden van het land waar zij in omloop werden gebracht, werden aangetroffen. Dr. H. Enno van Gelder sprak over de enkele dagen tevoren te Mariekerke in Zeeland gevonden gouden munten. Enkele toegezegde bijdragen moesten wegens hun omvang tot een volgende bijeenkomst worden uitgesteld.

173e bijeenkomst op 22 februari 1967 — De avond was geheel gewijd aan Romeinse munten. Mr. O. Kettlitz behandelde „Familiegeschiedenis op

munten van de Republiek” door commentaar te geven op de voorstellingen uit de oudere en contemporaine historie die door de muntmeesters werden uitgebeeld. Prof. Mr. J. P. Hooykaas sprak over „De eerste keizers”, waarbij de nadruk gelegd werd op de personen wier portretten tijdens de Burgeroorlogen en in het begin van het Principaat op de munten worden geplaatst.

Kring Groningen
(Secr.: Turfsingel 1)

102e bijeenkomst op 1 oktober 1966 — Ongeveer 15 leden van de kring brachten een bezoek aan de jubileum tentoonstelling in het Koninklijk Penningkabinet: Wat deden zij met hun geld? Dr. H. Enno van Gelder, die de gastvrije ontvangst regelde vertelde, naast een inleiding over de tentoonstelling, iets over Groninger munten.

103e bijeenkomst op 1 november 1966 — Een beroep werd gedaan op de mededeelzaamheid der leden zelf, hetgeen resulteerde in enkele korte inleidingen over munten e.d. uit eigen verzamelingen. Aan de orde kwamen: eretekenen o.a. uit België en Oost-Indië; Friese munten uit de 2e helft van de 11e eeuw, o.a. van Bruno en de graven Egbert van Friesland en Groningen; porceleinen noodgeld uit Duitsland van de jaren 1921—22; Maundy coins vanaf koningin Victoria.

104e bijeenkomst op 13 december 1966 — De Hr. J. Vinkenburg toonde aan welke humoristische, doch toentertijd zeker ernstige problemen zich voordoen bij het organiseren van een muntcirculatie, waarvan „De muntgeschiedenis van Indië ten tijde van de V.O.C.” een prachtig voorbeeld is. Er werden vele exemplaren uit sprekers collectie bewonderd.

105e bijeenkomst op 13 januari 1967 — De Hr. H. K. Berghuys vervulde een wens van vele leden iets te horen over de „Munten van Deventer”. De wel zeer wisselvallige historie van openen en sluiten van het Deventer Munthuis werd aangehoord onder het bekijken van de veelal unieke exemplaren uit sprekers collectie.

106e bijeenkomst op 21 februari 1967 — Door ziekte van de spreker de Hr. E. E. Puister werd het beluisteren naar de geschiedenis van „De Groot van Fivelingo” uitgesteld. De avond werd geanimeerd gevuld met zakelijke en niet-zakelijke gesprekken.

Kring Brabant

(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

72ste bijeenkomst op 10 november 1966 — Dr. H. H. Zwager uit Amsterdam sprak over het onderwerp: 'De twaalf Olympiers'. Dat de heer Zwager een dergelijk verhaal met prachtige munten kon illustreren, spreekt vanzelf. Een voortreffelijke avond.

73ste bijeenkomst op 8 december 1966 — Dr. A. C. J. Mulder uit Eindhoven sprak over: 'Het verzamelen van munten, toegelicht aan de hand van de kollektie'. De heer Mulder begon met een korte beschouwing hoe en waarom men tot verzamelen komt. Daarna zette hij uiteen op welke wijze zijn verzameling opgebouwd was (Griekse tijd, Romeinse tijd en Nieuwe tijd) en welke plaats ieder stuk hierbij inneemt. Door tevens zijn volledige kollektie te tonen werd het een prachtig geheel.

74ste bijeenkomst op 19 januari 1967 — De heer Jacq. Schulman uit Amsterdam liet van de veiling van de munten van Serooskerke, waarvan een band was gemaakt, de hoogtepunten horen. Hieraan werden nog een aantal merkwaardigheden toegevoegd. Een interessant geheel.

75ste bijeenkomst op 9 februari 1967 — Mevrouw Prof. Dr. A.N. Zadoks-Josephus Jitta uit Groningen sprak over het onderwerp: 'De grote Camee van het Koninklijk Penningkabinet'. Vóór de pauze een bijzonder boeiende analyse van deze prachtige steen, terwijl na de pauze de omzwervingen van de steen werd verteld. Een feestelijke inleiding op een feestelijke avond (75ste bijeenkomst en 10-jarig bestaan).

Kring Limburg

(Secr.: Bonnefantenmuseum)

65ste bijeenkomst op 25 juni 1966 — De heer A. van der Dussen hield een voordracht over de munten der Latijnse Unie. Deze bijeenkomst was maar matig bezocht.

66ste bijeenkomst op 24 september 1966 — Bespreking van enkele algemene zaken. Wegens drukke werkzaamheden kan voorzitter A. Moers zijn functie voorlopig niet waarnemen. Als waarnemend voorzitter werd Drs. J. Sprenger met instemming der aanwezigen benoemd. Daarna werd er druk geruild.

67ste bijeenkomst op 29 oktober 1966 — De heer Drs. J. Sprenger hield een causerie over primitief geld en toonde in verband daarmee enkele oor-

Eugen Erhardt (Zweeds kunstenaar, geb. 1889 in Duitsland), portret van Carl Magnus Cronlund, geschenk van de kunstenaar aan het K.P.K. Brons, ware grootte. In de laatste 15 jaar heeft Erhardt dit kinderportret vele malen direct in het staal gegraveerd met de bedoeling om de individualiteit van zijn model steeds beter te benaderen.

spronkelijke stukken. Er was vrij veel belangstelling.

68ste bijeenkomst op 26 november 1966 — De heer Manfred van Reij uit Aken hield een voordracht over keizer Septimius Severus en de Vrouwen van zijn Huis (Julia Maesa, Julia Domna, Julia Soemias enz.) en toonde in verband daarmee enkele vergrotingen van munten. Deze bijeenkomst was druk bezocht.

69ste bijeenkomst op 28 januari 1967 — De heer J. Menten uit Roermond hield een voordracht over de muntslag onder Koning Willem II en haar betekenis voor de numismatiek. In verband daarmee had de spreker een kleine expositie gemaakt, die zijn voordracht aanmerkelijk verduidelijkte. De aanwezigen toonden zich zeer voldaan over de fraaie stukken die de spreker had verzameld.

Kring Rotterdam

(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

43e bijeenkomst op 3 januari 1967 — Na de gebruikelijke jaarvergadering vond een geanimeerde onderlinge veiling plaats. Ofschoon enkele van de 110 kavels teruggingen, bedroeg de opbrengst ruim f 2700,—.

44e bijeenkomst op 7 februari 1967 — Drs J. P. Guépin van het Penningkabinet hield een boeiende voordracht over 'De schoonheid van de Griekse munt' en vond dan ook een aandachtig gehoor in de talrijke aanwezigen, van wie slechts een enkele zich op de oude Grieken toelegt. In woord en beeld belichtte spreker de ontwikkeling der Griekse munten in de periode van 550 tot 300 v. Chr.

45e bijeenkomst op 7 maart 1967 — 'Munttekens en muntmeestertekens tijdens de Republiek' was het onderwerp dat Dr. H. J. van der Wiel deze avond behandelde. Spreker toonde aan hoe de muntmeestertekens veelal aan familiewapens en -namen zijn ontleend. Met een uitgebreide numismatische en heraldieke documentatie lichtte de heer van der Wiel zijn interessante betoog toe.

Ik zoek voor mijn verzameling en voor wetenschappelijke arbeid alle munten, penningen, jetons, zegels, onderscheidingstekens, speelpenninkjes, enz., waarop windmolens voorkomen. Ook de moderne stukken. Ik betaal hoge prijzen!

Mocht het niet mogelijk zijn bepaalde stukken te kopen, dan zou ik graag een afdruk of een foto ervan hebben .

ULRICH JAKUBZIK - 509 LEVERKUSEN, W.-D.
HEINRICHSTRASSE 18

HEINRICH PILARTZ

Münzen und Medaillen — Monnaies et Médailles — Coins and Medals
Auktionen

KÖLN
Klingelpütz 16 — Tel. 215404

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKWERKEN INKOOP - VEILINGEN - VERKOOP

Grote collectie Nederlandse en buitenlandse munten en penningen.

Stuurt ons Uw mancolijsten.

Maandelijks verschijnende prijslijsten worden U op aanvraag toegezonden.

Voor goede stukken betalen wij hoge prijzen.

Fa. J. C. A. LOON
ERKEND NUMISMAAT

Haagweg 150 — Rijswijk (Z.H.)
tel.070-980665-903147 — filiaal 010-241890

kantooruren: dag. 09.30-17.30, zat. gesloten

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

B. A. SEABY LTD. • MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. 1.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MÉDAILLES, DÉCORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen
Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du
Tribunal Civil de la Seine
PARIS 9e
7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

MUNTEN PER STUK OF ALS COLLECTIES GEKOCHT

of voor U verkocht

Munten geschat op £10 of meer welkom.

Wij zijn speciaal geïnteresseerd in munten van de V.S. (goudstukken uitgezonderd), Duitse munten van de 19de en 20ste eeuw en Zuidamerikaanse kronen.

Voor nadere inlichtingen gelieve U zich te wenden tot:

Nick Parker Enterprises

Hotel Russell, Russell Square, London W.C.1, England

Telefoon: TERminus 6470

Telegramadres: PARKER RUSSOTEL LONDON

Telex: 24615-PARKER

Lid: "Professional Numismatists Association of U.K."

GALERIE DES MONNAIES SA

Ave. des Bains 4 bis

Tel. (021) 27.75.58

1007 LAUSANNE

Case Postale Cour 3

SUISSE

MONNAIES

MÉDAILLES

*Listes de prix illustrées, sans frais
Vente aux enchères*

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu

PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES

JETONS — DÉCORATIONS

LIBRAIRIE NUMISMATIQUE

ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7

Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1965 Derde druk	f 25,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

TRINIDAD en TOBAGO

Proofset van de nieuwe munten 1966

8000 proofsets van de nieuwe munten van Trinidad en Tobago werden door de "Royal Mint" geslagen. Spink & Son werden tot agenten benoemd.

De sets bevatten elk vijf proefmunten ter waarde van 50, 25, 10, 5 en 1 cent.

De drie grotere munten zijn in koper-nikkel en de 5 en 1 cent in brons.

De ontwerpen voor de munten werden gemodelleerd door de heer E. G. C. Colley.

Voorzijde: De wapens van Trinidad en Tobago.

Keerzijde: De waarde, omringd door de inscriptie "Trinidad en Tobago" en het jaartal 1966.

Rand: Gekarteld.

Doos: Rood, met het wapen in goud.

Prijs: Fl. 45.— (porto + verzekering Fl. 1.50).

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK

Spink & Son Ltd.

Founded 1666

King Street, St. James's, London, S.W. 1, England

Telegrammen: Spink London SW1

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

Spink & Son zijn handelaren in munten en penningen van alle tijden

CONCILIEPENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER

Niel Steenberghe

Jan Snoeck

Uit de cultuurserie deze vier zeer artistieke penningen van het tweede Vaticaanse Concilie te Rome. Uitgevoerd in hoog reliëf.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, munthandel, station- en grenswisselkantoren.

Pol Dom

Pol Dom

Ontwerpen van de beeldhouwers Niel Steenberghe en Jan Snoeck. In brons 65 mm, f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4½ g. f. 36,- en 25 mm 8½ g. f. 59,-.

Ontwerpen van de médailleur Pol Dom. In brons 65 mm f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4,2 g. f. 35,- en 25 mm 8,2 g. f. 57,50.

N.V. Koninklijke Begeer Voorschoten

DRIEMAANDELIJKE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 3.- per jaar

ADVERTENTIES

1/2 pagina f 75.- per jaar

POSTREKINGEN

De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

17e JAARGANG

NO. 3

JULI 1967

DE KENNIS VAN DE EIGEN BEDRIJFS- ORGANISATIE TOEGEPAST OP EEN MUNTENVERZAMELING OF... HOE KWAM IK AAN GULDENS 1944?

De meest voor de hand liggende diensten die dat enorme postbedrijf met zijn ruim 30 000 werkers het nederlandse publiek biedt, zijn u natuurlijk bekend: briefpost, drukwerken, pakketpost en dan nog allerlei faciliteiten die u terugvindt bij de dienstuitvoering op de postkantoren. De geldelijke sfeer is daar steeds aanwezig bij giro- en spaarbankhandelingen. Maar óók bevindt zich op de grootste kantoren nog een afzonderlijke afdeling 'pasmunt'. Daar komen van kleinere PTT-kantoren de overschotten pasmunt terecht, op vraag van het publiek wordt deze beschikbaar gesteld en als de vraag aanhoudt, moet aanvulling via 's-Rijksmunt of via de Nederlandse Bank plaatsvinden.

In gedachten ga ik nu even terug naar de zomer van 1945. De geldzuivering voltrok zich voor het bankpapier in deze periode. Voor de munten was dit pas mogelijk toen voldoende nieuwe pasmunt was geslagen om de vóór-oorlogse typen en het 'zinkputje' te vervangen. In de eerste helft van de jaren 50 volgde de buitengebruikstelling en in overleg met het Ministerie van Financiën werd het publiek in de gelegenheid gesteld bij de postkantoren tot omwisseling over te gaan.

Van de omvang van dit werk krijgt men een eerste indruk bij het noemen van een enkel getal. Conservatief geschat waren er circa 600 miljoen centen in omloop. Alleen al voor de verpakking zouden daarvoor ongeveer 600.000 pasmuntzakjes nodig zijn! Dit zijn getallen waarvan men zich eenvoudig geen voorstelling kan maken.

Helaas ging deze inlevering aan mij voorbij

Neurenbergse speelpenning. Vz. borstbeelden van Willem III en Maria van Engeland. Omschrift GVLIELMVS . ET . MARIA . REX . ET . REGINA . Kz. wapen van Engeland met de orde van de kouseband en HONI . SOIT . QUI MAL . Y . PENSE . Omschrift LAZ . GOTTL . LAVER . RECH . PF . COUNTER . Blijkens het woord *Counter* speciaal voor Engeland gemaakt. Door L. G. Lauffer, als meester werkzaam vanaf 1663, gestorven 1709. (Er zijn tien Lauffers die speelpenningen hebben gemaakt).

vóór ik door de numismatiek was aangeraakt. Dit gebeurde pas omstreeks 1954 en u begrijpt dat ik wel eens een verzuchtig heb geslaakt over alles wat mijn neus was voorbijgegaan, daar aan die loketten!

Ook toen er geen gelegenheid meer was munten in te leveren, bleef het publiek munten aanbieden. Zilveren kwartjes en dubbeltjes waren vervangen door nikkel munten, guldens en rijksdaalders waren op 60% van het oude gewicht heremunt. Aan muntmateriaal werd zo op het oog wat 'overgehouden' en omdat de Duitse bezetting maar 2% van ons zilvergeld te pakken had kunnen krijgen, was de Overheid er wat aan gelegen ook de flinke hoeveelheid niet ingeleverde munten te verwerven. Zo werd de gelegenheid opengesteld tot na-inlevering. Mijn verwachting was nu dat er bij de ingeleverde munten aantrekkelijke mogelijkheden aanwezig zouden zijn mijn verzameling Koninkrijk aan te vullen en zelfs hoopte ik op verkrijging van enig ruilmateriaal.

De PTT-kantoren werden weer als omwisselingskantoren aangewezen. De kleine kantoren zonden de ontvangen munten naar de hoofdkantoren waaraan zij in de organisatie ondergeschikt zijn. De hoofdkantoren droegen de munten op hun beurt af aan het centrale kantoor van het postdistrict waarbinnen zij gelegen zijn. Ons land is in 12 van deze postdistricten verdeeld, zodat per centraal kantoor aanzienlijke hoeveelheden oud geld werden geconcentreerd.

Het zoeken begon in den Haag, maar dit leverde door een toch nog te beperkte omvang van guldens niet naar verwachting op.

De kassier in Rotterdam daarentegen was duidelijk beter voorzien! Na vele dagen zoeken had ik tenslotte zijn hele voorraad doorgenomen. Daarbij deed zich echter een merkwaardig verschijnsel voor: guldens van een der typen 1944 waren er *niet* bij. Deze guldens zijn in de oorlog in Philadelphia geslagen en bij de bevrijding van de 3 zuidelijke provincies van ons land door het Militaire Gezag in omloop gebracht. Zij verdwenen echter zeer snel uit de circulatie: de waarde van deze

guldens stelde zich bijna direct op f 1,30. Door tekorten aan allerlei goederen zag men in het nieuwe zilvergeld een waardevol bezit. Er werd zwart in gehandeld en bovendien verdwenen onbepaalde hoeveelheden door omsmelting, b.v. om tafelzilver van te maken. Na enige jaren kwam het getij gelukkig tot rust, de levensomstandigheden werden genormaliseerd en ziet, de appreciatie voor deze munten verdween, zij het, dat zij moeilijk uit het opgepote bezit konden worden losgemaakt.

Voor mij was het een minder prettige en ook ergernis verwekkende gewaarwording zelfs 'aan de bron' geen guldens 1944 aan te treffen. Het had er de schijn van dat zich hier een niet verklaarde afwijking van statistische aard voordeed: een afwijking van de regelmaat in een massa-verschijnsel, nl. het totaal ontbreken van de gezochte guldens.

Nu zou men in zekere zin kunnen zeggen dat het zoeken naar deze guldens vergelijkbaar is met het trekken van een juiste steekproef. Ik constateerde dus bij de uitkomst een onvolledigheid. Bij steekproeven is het dan dikwijls de representativiteit ten aanzien waarvan de vragen rijzen. Dit was ook hier het geval, want gelukkig realiseerde ik me tijdig dat ik uit het oog had verloren dat de *mogelijkheden* gelijkwaardig moeten zijn. Aan deze eis was niet voldaan, omdat mijn onderzoek zich had uitgestrekt over een terrein *boven* de rivieren terwijl de guldens 1944 *beneden* de rivieren in omloop waren gebracht. Aanvankelijk waren beide gebieden bovendien scherp gescheiden door de oorlogshandelingen en later waren en bleven de guldens opgepot.

Daarnaast was het me al eens opgevallen — en hier ligt de oplossing van het vraagstuk — dat pasmunt bijna uitsluitend lokaal circuleert. In het algemeen gesproken zal een zeer hoog percentage van het geld zich bewegen in de cyclus postkantoor-middenstand-publiek-middenstand-postkantoor. De grote 'men' verstuurt geen gemunt geld. Interlokale vermening treedt op als een zeer trage osmose, in hoofdzaak nog veroorzaakt door verzending van plaatsens met overschotten naar

Neurenbergse speelpenning. Vz. borstbeeld van George I van Engeland. Omschrift GEORG. VA D. G. M. B. F. REX. Kz. olijfbom door zon bestraald. Omschrift DAT FRUCTUS DAXO (verbastering van Datque Coronas), 'hij geeft vruchten en hij geeft kransen'. In het veld RE PF, in de afsnede. I. I. D. Door Johann Jacob Dietzel, meester van 1711 tot ca. 1750.

plaatsen met tekorten. Zelfs dan kunnen de munten nog opgeborgen liggen als buffervoorraden, waarvan weinig of niets wordt gebruikt.

De conclusie was duidelijk: om aan de begeerde guldentjes te komen zou ik naar de 3 zuidelijke provincies moeten gaan, waarbij ik de keus had uit de centrale kantoren te Middelburg, 's-Hertogenbosch en Maastricht.

Middelburg bestrijkt in zijn ambtsgebied Zeeland en Westelijk-Brabant. Als gevolg van de watersnood in 1953 leek de kans daar minder gunstig te zijn dan in Den Bosch. Daartegenover heeft Brabant weer meer uitgangen naar andere gebieden van Nederland dan Limburg, zodat de keus gewettigd leek een onderzoek in te stellen naar de inhoud van de pasmuntzakjes in Maastricht.

Uit de voorschriften over de inlevering en verwerking van alle munten wist ik de sluitingsdatum voor het publiek en ook de diverse data waarop uiterlijk doorzending aan de hoofdkantoren en de centrale kantoren moest plaatsvinden en tenslotte de datum waarop de centrale kantoren uiterlijk moesten inleveren bij 's-Rijksmunt. Eind oktober 1960, toen de bulksortering in een vergevorderd stadium verkeerde — waardoor efficiënte controle mogelijk was — ging ik dus naar Maastricht om te toetsen of alle veronderstellingen enige praktische waarde zouden blijken te hebben.

Nog even dreigden er moeilijkheden want bij aankomst ter plaatse bleek mijn relatie plotseling ziek te zijn geworden. Zijn minder geroutineerde plaatsvervanger had bij de heersende enorme drukte terecht geen zin in mijn aanwezigheid. Maar hij liet zich bepraten en toen zat ik al vlug de zakjes op hun inhoud door te nemen.

Tot mijn innige tevredenheid, waarbij ik in het begin m'n grinniken nauwelijks kon onderdrukken, bleken alle theorieën te kloppen met de werkelijkheid. Iets meer dan 1% van de gecontroleerde waarden bleek zowaar te bestaan uit de gezochte munten. De gemiddelde kwaliteit was opmerkelijk goed. Duidelijk kwam naar voren dat de stukken weinig hadden geleden tijdens de circulatie. Ook was

NEURENBERGSCHE SPEELPENNINGEN

Met deze naam worden kleine, goudkleurige, dunne penninkjes aangeduid, die soms voor gouden munten worden aangezien.

In werkelijkheid zijn het speelpenningen, gebruikt bij het kaarten en dergelijke spelen. Ze dateren van de 17de tot aan het midden van de 19de eeuw. Het zijn nakomelingen van de rekenpenningen, waarmee sinds het einde van de 17de eeuw niet meer werd gerekend, en die dus niet meer gemaakt werden. De speelpenningen komen haast allemaal uit Neurenberg, en werden vervaardigd door de meesters van het gilde van de Rechenpfennigschläger, vandaar dat de oude naam RE (chen) PF (ennig) er meestal op is blijven staan. Ze zijn kleiner dan hun voorgangers de rekenpenningen, en van messing, niet van koper.

Sinds kort bezit het Kon. Penningkabinet een kleine kollektie van deze penninkjes. J. EVERS

opvallend dat de producten van onze Rijksmunt het duidelijk winnen van deze Amerikaanse slag. Dit blijkt op 3 punten:

- a. De guldens zijn niet steeds zuiver centrisch geslagen.
- b. De beeldenaar is van uiteenlopende kwaliteit wat diepte betreft.
- c. Bij de jaaraanduiding is de 4 van het 10-tal dikwijls zeer vaag.

Al was ik die ene dag dan ook vroeg op en was snel werken het motto om het gunstigste resultaat te krijgen, er waren juist zoveel guldens dat ik voldoende contanten overhield om mijn vrouw in mijn vreugde te laten delen en haar te verrassen met een wiel van een vlaai, zoals die alleen in Maastricht worden gebakken. Die vlaai was best, maar voor mij was hoofdzaak dat theorie en praktijk met elkaar klopten, waardoor een duidelijk succes kon worden geboekt.

Slechts op één punt bleven de gegevens in nevelen gehuld. Zoals u op de afbeelding kunt zien, is dit het type met het niet-doorlopende randschrift. Hoe het de guldens is vergaan van het type met het doorlopende randschrift kan ik u tot mijn spijt niet laten weten omdat ik deze niet in handen kreeg. J. A. EVERS

Neurenbergse speelpenning. Vz. borstbeeld van Lodewijk XVI. Omschrift LVD . XVI . . D . G . F . R . ET A . A (verbastering van NAV, 'van Navarre?'). Kz. Omschrift ARMIS NU(n)C . TOTA, 'nu alles met de wapenen'. In de afsnede . I . G . K.

Door Johann Georg Kunstmann (1734—1780).

EEN MERKWAARDIGE LEE UWENDAALDER VAN FRIESLAND

In het *Jaarboek* 1957 wordt door Dr. H. Enno van Gelder de reeks Leeuwendaalders van Friesland in het kort beschreven en ingedeeld in een zevental types, A t/m G.

Onlangs ontving ik een exemplaar van 1614, dat een merkwaardige kruising bleek te zijn van de types D en E.

Type D toont in het algemeen de volgende omschriften:

Vz. (.) MO . ARG . PRO . C - ONFOE . BEL(G) . FRI (.) (leeuwtje) om een naar rechts ziende ridder, die het Hollandse wapen voor zich tussen de voeten houdt.

Kz. CONFIDENS . DNO . NON . MOVET(VR) jaartal (leeuwtje) om een leeuw naar links. Geslagen tussen 1606 en ongeveer 1620.

Type E toont:

Vz. MO . NO(VA) . ARG - ORDIN . FRI(s) (leeuwtje) om eenzelfde ridder met wapen als D, maar het jaartal aan weerszijden van de voeten (ook zonder jaartal).

Kz. CONFIDENS . DNO . NON . MOVETVR (leeuwtje) (jaartal alléén 1616) om leeuw naar links. Geslagen ± 1615—1622.

Mijn exemplaar heeft nu de voorzijde van E, n.l.

. . MO : NO : ARG - ORDIN . FRI : , het jaartal 1615 geschreven als 51-61 met punten door deze cijfers om het jaartal onleesbaar te maken.

De keerzijde hiervan is type D en toont:

CONFIDENS . DNO . NON . MOVETVR . 1614 leeuwtje. De F is geslagen over een c en id over een o. Kennelijk heeft de stempelsnijder CONCORDIA willen formeren voor b.v. de rijksdaalder met de halve man, welke van 1614 bestaat.

Van de voorzijde, type E (met 51-61), zijn verscheidene exemplaren voorgekomen, zodat aangenomen kan worden dat deze stempel normaal is gebruikt; van de keerzijdestempel, type D, met jaartal en overgeslagen letters zijn mij geen exemplaren bekend.

Misschien is deze (afgekeurde?) stempel gebruikt toen tijdens het aanmunten van een partijtje leeuwendaalders in 1615 de goede stempel het begaf, en men geen nieuwe voorhanden had. Immers in 1615 is in Friesland betrekkelijk weinig gemunt (alleen gouden dukaten en leeuwendaalders voor zover mij bekend).

Zo is dit exemplaar een aardig voorbeeld van een opeenhoping van vergissingen in één munt en het vormt een aparte noot in de tijdens die jaren toch al variërende reeks Friese leeuwendaalders.

E. SCHAAF

Neurenbergse speelpenning. Vz. zon, maan, sterren. Omschrift IOH. LAUER * RECH. PFE *. Kz. oorlogsschip. Omschrift PLUS ULTRA, 'steeds verder' (wapen van Parijs). In de afsnede I.L.
Door Johann Jacob Lauer (1789—1865), meester van 1806—1851.

MUNTMEESTERS EN STEPELSNIJDERS

Onderstaande lijst van muntmeesters (linkerkolom) en stempelsnijders (rechterkolom) aan de provinciale en stedelijke munten tijdens de Republiek vat gepubliceerde en ongepubliceerde (vnl. aantekeningen-Van Kerkwijk) gegevens samen. De reeks der stempelsnijders is voor Overijssel en enkele steden nog onvolledig, terwijl bovendien enige jaartallen slechts op grond van vergelijking van de munten zelf verondersteld werden.

Holland (munt te Dordrecht)

Rochus Grijp	1573—1577	Dirck Jacobsz.	1573—1577
Cornelis de Vries	1577—1580	Gerard van Bylaer	1573—1617
Jacob de Jonge	1580—1607	Willem van Bylaer	1617—1628
Jacob de Jonge jr.	1607—1608	Aert Verbeeck	1628—1653
Gideon de Jonge	1608—1613	Anthony van der Beeck	1653—1666
Johan van Sloten	1613—1620	Lodewijk Coenen	1666—1671
Johan Bencken	1620—1625	Daniël Drappentier	1671—1714
Jacob Bencken	1625	Jacobus de Vries	1714—1717
Steven Bencken	1627	Johannes Drappentier	1717—1758
Willem van Bijlaer	1628—1635	Johan Drappentier jr.	1758—1765
Adriaan Rottermont	1635—1652	Adrianus van Baerle	1765—1783
Simon Rottermont	1652—1678	Joseph Everts	1784—1807
Mattheus Sonnemans	1678—1714		
Isaäc Westerveen	1715—1731		
Otto Buck	1731—1756		
Wouter Buck	1756—1786		
Jan Abraham Bodisco	1787—1806		

(munt te Amsterdam)

Gerrit van Romunde	1672—1673	Geurt Hoxter	1672—1673
		Roelof Hensbergen	1673

West-Friesland

Balthasar Wijntgens	1586—1589	Paulus Uytenwael	1586—1611
Caspar Wijntgens	1589—1625	Jacob Uytenwael	1611—1648
Floris den Otter	1625—1626	Lucas Uytenwael	1648—1681
Hans Sweerts	1626—1631	Olivier Houthuys	1681—1709
Nicolaas Wijntgens	1631—1649	Pieter Avis	17..—1715
Diederik van Romunde	1649—1650	Jan Copie	1715—1717
Gerrit van Romunde	1650—1680	Daniël Drappentier	1717—1726
Gerrit Schuyrmans	1681—1692	Jeremias Schaak	1726—1728
Johan Buysken	1693—1695	Caspar Hendrik Vogelensang	1728—1729
Pieter van Romunde	1695—1704	Thomas Bäereuth	1729—1730
Diederik Jan van Romunde	1704—1709	Jan van Wijk	1730—1733
Pieter Sluysken	1710—1711	Jan van Dijk	1733—1760
Coenraad Hendrik Cramer	1711—1714	Thomas Jan Walter	1760—1763
Jan Knol	1715—1741	Hendrik Weynants	1763—1791
Theunis Kist	1741—1761	Gerrit Konse	1791—1809
Pieter Buysken	1761—1781		
Hessel Slijper	1781—1803		
Willem Diederik Verschuer	1803—1809		

(particuliere munt te Enkhuizen)

David Hagenet	1673—1679	Christoffel Adolphi	1673—1679
---------------	-----------	---------------------	-----------

Neurenbergse speelpenning. Vz. borstbeeld van Alexander de Grote. Omschrift A(L?)LEX : MACNUS . Kz. eeuw. Omschrift RECH . PFENNING . In de afsnede I . L .

Door J. J. Lauer.

Zeeland

Hieronymus Bruynzeels	1580—1585
Jacob Boreel	1585—1601
Melchior Wijntgens	1601—1612
Balthazar van der Voorden	1612—1633
Pieter van der Voorden	1633—1658
Jacob Boreel	1658—1678
Hendrik van Heumen	1678—1682
Hendrik van Dusseldorp	1682—1705
Adolf de Groene	1705—1711
David Fiers	1713—1725
Pieter Kappeyne	1725—1752
Martinus Holtzhey sr.	1752—1764
Martinus Holtzhey jr.	1760—1787
Petronella Slob	1787—1799

Herman Claassens	1580—1601
Jacob Uyttenwael	1601—1632
Johannes Looff	1634—1651
Matthijs Hooft sr.	1652—1666
Matthijs Hooft jr.	1666—1671
Abraham Goverts	1672—1675
Matthijs Hooft jr.	1676—1687
Willem du Pré	1687—1722
Daniël Drappentier	1722—1751
Simon Levy	1752
Martinus Holtzhey jr.	1752—1754
Johan Matthias Holtzhey	1754—1791
George Kockers	1791—1799

Utrecht

Hendrik van Domselaer sr.	1577—1587
Hendrik van Domselaer jr.	1587—1615
Floris van Domselaer	1615—1628
Johan Vianen	1628—1634
Nicolaas van Dael	1634—1642
Johannes Gerobulus	1643—1662
Johan van Rijneveldt	1662—1674
Adriaen van der Heyde	1674—1677
Johan van Romunde sr.	1679—1709
Sibertus van Romunde	1710—1732
Hendrik Maurits Eijck	1732—1734
Johan van Romunde jr.	1734—1738
Johan Ernst Novisadi	1738—1766
Johan Cristoph Novisadi	1766—1771
Johan George Holtzhey	1771—1776
Carel Frederik Wesselman	1777—1782
Johan Sebastiaan van Naamen	1782—1797
Gideon Jan Langerak du Marchie Servaas	1797—1815

Herman Claesz.	1577—1578
Claes van de Vogelaer	1578—1621
Arent van Nijvelt	1621—1632
Frederik van Vloock	1632—1646
Roelof van Cuylenburch	1647—1673
Pieter van Cuylenburch	1674—1719
Roelof van Cuylenburch	1720—1737
Cornelis van Swinderen	1738—1757
Lorenz Natter	1757
Johan Coenraad Marmé	1757—1763
Johan Wilhelm Marmé	1763—1808
Hendrik de Meijer	1795—1808

Gelderland (munt te Nijmegen)

Jacob Alewijn	1569—1579
Jacob de Jonge	1579—1580
Jacob Alewijn	1580—1584
(munt te Zutphen)	
Hendrik Wijntgens	1582—1583
(munt te Harderwijk)	
Jacob Alewijn	1584—1606
Johan Alewijn	1606—1635
Johan Wijntgens	1635—1653
Gerrit Sluysken	1653
Paulus Sluysken	1653—1687
Pieter Sluysken	1687—1690
Johan van Brien	1690—1695
Lambert Ridder	1695—1714
Coenraad Hendrik Cramer	1714—1724
Arnold Hendrik Feith	1724—1726
Jacobus de Vos	1729—1732

Hendrik Noster	1575—1584
Gijsbert Kloss	1582—1583
Jan Noster	1584—1588
Goossen Sluysken	1588—1592
Jan Noster	1593—1619
Jan Marisz. Pannekoeck	1620—1622
Jacob van Bijlaer	1622—1625
Henryck Schillinck	1625—1628
Willem Versteegh	1628—1637
Johan ter Borg	1637—1647
Steven Arndts	1648—1650
Geurt Hoxter	1650—1672
Nicolaas Sluyter	1674—1718

Neurenbergse speelpenning. Vz. borstbeeld van Lodewijk XVIII. Omschrift *LUIS XVIII ROI DE FRANCE*. Kz. hert met struik en gras, door zon beschinen. Omschrift *RECHE PFENING*. In de afsnede *I . I . L .*

Door J. J. Lauer.

Johannes Hensbergen	1732—1748	Laes Benningh	1704—1717
Martinus Holtzhey sr.	1749—1752	Jan Bernard Barghuys	1718—1745
Johannes Cramer	1752—1757	Johan Drappentier	1745—1748
Carel Christiaan Novisadi	1757—1776	Georg Lodewijk Rutz	1749—1750
Marten Hendrik Lohse	1776—1802	Martinus Holtzhey jr.	1751—1752
		Bartholomeus van Swinderen	1753—1760
		Gerrit van Moelingen	1760—1766
		Gijsbert van Moelingen	1766
		Thomas Jan Walter	1767—1787
		Hendrik Walter	1787—1802
<i>Stad Nijmegen</i>			
Dirck Vlemingh	1567—1585	Johan Sluyter	1685—1705
Reinier Hanssen	1601—1605		
Jacques de Mey	1618—1620		
Gerard van Harn	1685—1795		
<i>Stad Zutphen</i>			
Hendrik Wijntgens	1582—1583	Gijsbert Kloss	1582—1583
Evert Wijntgens	1604—1605		
Herman van Bayen	1688—1698	Johan Sluyter	1688—1691
<i>Overijssel</i>			
Gerrit Jansz.	1577—1581	Gijsbert Kloss	1578—1587
Matthijs Engelkens	1581—1582	Paulus Uyttenwael	1587—1591
Melchior en Balthazar Wijntgens	1582—1589	 Sluyter	1591—1617
Hendrik Wijntgens	1589—1611	Claes Albertsz.	1617—1622
Johan Wijntgens	1611—1653	Johan ter Borg	1623—1647
Rudolf van Sonsbeeck	1653—1669	Steven Arndts	1659—1664
Diederik van Romunde sr.	1675—1705	Claes Hanssen	1664—1672
Diederik van Romunde jr.	1705—1710	Nicolaas Sluyter	1674—1681
Bernard Cramer	1717—1721	Jacob Veen	1681—1714
Petrus van de Weteringe	1722—1731	Abraham Veen	1714—1754
Coenraad Hendrik Cramer	1731—1754	Johan Jacob Barbier	1763—1796
Nicolaas Wonneman	1763—1796	Elias Cohen	1796—1805
<i>Stad Deventer</i>			
Nicolaas van Essen	1589—1594	Gijsbert Kloss	1598—16..
Matthijs Engelkens	1594—1598		
Matthijs Goossens	1598—1617	Johan ter Borg	16..—1633
Claes Meynarts	1617—1626	Jacob Uyttenwael	1640—1641
Johan Wijntgens	1626—1645	Johan Sluyter	1681—1711
Johan van Harn	1661—1664		
Wilhelm Sluysken	1664—1670		
Pieter Sluysken	1682—1711		
<i>Stad Kampen</i>			
Hendrik Wijntgens	1589—1611	Paulus Uyttenwael	1589—1591
Johan Wijntgens	1613—1653	 Sluyter	1591—16..
Jan Jellen	1653—1663	Herman Matthijsz.	16..—1646
Johan van Harn	1664—1675	Steven Arndts	1646—1664
Jacob Ridder	1676—1695	Nicolaas Sluyter	1674—1693
<i>Stad Zwolle</i>			
Balthazar Wijntgens	1590—1592	Paulus Uyttenwael	1589—1591
Arend van Romunde	1593—1628	Claes Albertsz.	—1622
Johan van Romunde	1629—1646	Gerrit Versefelt	1622—1652
Arend van Romunde	1646—1671	Johan ter Borg	1652—1661

Gerrit van Romunde	1672—1684	Claes Hanssen	1661—1671
Cornelis van Keppel Fox	1684—1694		1675—1692
<i>Friesland</i>			
Lodewijk Alewijnz.	1580—1586		
Willem van Vierssen	1586—1616	Thomas Laurens	1639—1657
Jurriaen van Vierssen	1616—1648	Hillebrant Brongersma	1657—1668
Willem van Vierssen	1649—1652	Wibrandus Lollii	1668—1671
Coenraad Raerd	1652—1657	Paulus Barhuis	1671—1674
Daniël Valckenier	1659—1688	Matthijs Siderius	1674—1676
Johan Hendrik Valckenier	1688—1699	Joannes Mancadam	1676—1696
Daniël Valckenier	1699—1701	Cornelis Jongsma	1696—1723
Onesius Fredericus van Glinstra	1701—1704	Johannes Jongsma	1723
Herbert Marinus	1704—1719		
Albertus Ketel	1719—1721		
Henricus Dortsman	1721—1752		
<i>Groningen (provincie)</i>			
Caspar Boom	1673—1677		1673—1681
David Hagenet	1680—1688	Nicolaas Boser	1681—1693
Assuerus Vosdinck	1690—1693		
<i>Groninger Ommelanden</i>			
Hendrik van Velthuysen	1579—1584	Herman Claesz.	1579—1580
Anna van Wissel	1584—1585		
Hendrik Craeyvanger	1589—1591		
<i>Stad Groningen</i>			
Hans tom Bussche	1578—1622		
Rogier Ritzema	1623—1651	Adriaen Muntinck	1623—1646
Coenraad Raerd	1657		
Egbert Marinus	1690—1692		

H. ENNO VAN GELDER

MUNTVONDST TEN BOER

In april jl. werden in Ten Boer (Gr.) bij de N.-H.kerk 2 gouden munten gevonden. Weldra bleek dat daar enkele jaren geleden al 12 munten waren gevonden: de eerste vinder had de stukken niet als goud herkend en ze ongezuiverd in zijn timmerkist bewaard. Bovendien bracht onderzoek in het kerkarchief aan het licht dat in 1877 wederom op die plek 31 munten gevonden waren: Franse kronen en Duitse guldens, die zeer waarschijnlijk tot dezelfde schat hebben behoord. De 14 nu gevonden munten zijn goudguldens geslagen tussen 1409 en 1426: 7 zgn. Rijnse guldens van de keurvorsten aan de Rijn, de aartsbisdommen van Mainz, Trier en Keulen en de Paltsgraaf, die sedert 1385 guldens van overeenkomstige waarde en beeldenaar sloegen; 4 guldens uit de koninklijke munt te Frankfurt; 3 guldens van hertog Reinald IV van Gelre van gelijksoortige beeldenaar als de keurvorstelijke.

H. E. v. G.

VERENIGING VOOR PENNINGKUNST

Verslag van de 42ste Algemene Ledenvergadering, gehouden op 14 april 1967 — Prof. van Wessem opent de vergadering en verwelkomt de aanwezigen, waarna hij namens het bestuur hartelijke dank betuigt voor de welwillendheid waarmee gelegenheid werd gegeven tot het houden van deze vergadering in de Rijksakademie van Beeldende kunsten te Amsterdam, en aan Prof. Esser voor de moeite die hij heeft besteed aan het inrichten van een tentoonstelling van hedendaagse penningkunst, die na afloop van de vergadering door de leden kon worden bezichtigd.

De Secretaris-Penningmeester brengt vervolgens de ontwerp-notulen van de 41ste ledenvergadering alsmede zijn verslagen over 1966 ter kennis van de vergadering. Hieruit blijkt het volgende. Op 1 januari telde de Vereniging: 1 erelid, 5 donateurs, 276 gewone leden, 105 kunstenaarsleden, 17 buitenlandse leden, 1 buitenlands kunstenaarslid; totaal 405 donateurs en leden. In de loop van 1966 zijn overleden de heren v. d. Neut, Mr. Verbeek en Maarten Pauw, en bedankten 1 lid en 2 kunstenaarsleden, terwijl 2 leden wegens wanbetaling moesten worden afgevoerd. Voorts bedankten 12 gewone en 2 kunstenaarsleden met ingang van 1 januari 1967. Echter konden gedurende het verslagjaar 1 donateur, 28 gewone, 6 kunstenaars- en 2 buitenlandse leden worden opgenomen, zodat op 1 januari 1967 de Vereniging telde: 1 erelid, 6 donateurs, 287 gewone leden, 106 kunstenaarsleden, 19 buitenlandse leden, 1 buitenlands kunstenaarslid; totaal 420 donateurs en leden.

Als gevolg van onvoorziene tegenslag kon niet worden voldaan aan het voornemen tot uitgifte van 2 penningen tijdens 1966, doch moest worden volstaan met 1 penning. Besloten werd in 1967 en 1968 twee penningen uit te geven. De opdrachten hiervoor zijn inmiddels verstrekt.

Namens de kaskommissie brengt Ir F. A. Nelemans verslag uit van zijn bevindingen. Op haar voorstel wordt de Penningmeester décharge verleend voor zijn beheer gedurende 1966.

De Heren L. C. Boogerd en A. J. J. M. Eijssenck, aan de beurt van aftreden, worden met algemene stemmen als bestuurslid herkozen. De Voorzitter

licht met enkele woorden toe waarom Jhr Ir A. C. von Weiler heeft gemeend zich niet langer als bestuurslid beschikbaar te kunnen stellen. Hij eerbiedigt dit besluit en memoreert met veel dankbaarheid het zeer vele dat de Heer von Weiler, die sedert de oprichting der Vereniging lid en sedert 1929 bestuurslid is, voor haar heeft gedaan.

Namens het bestuur stelt hij de vergadering voor Jhr von Weiler het Ere-lidmaatschap aan te bieden. Eenstemmig en enthousiast wordt dit voorstel overgenomen, waarna de heer von Weiler zich met welgekozen woorden tot de aanwezigen richt en dankt voor de hem bewezen eer. De Voorzitter stelt vervolgens voor om in de ontstane vacature te voorzien door benoeming van de Heer Mr F. J. Brevet te Rotterdam. Met algemene stemmen wordt de Heer Brevet benoemd verklaard.

Vervolgens worden gekozen tot lid van de Kaskommissie de Heren Ir F. A. Nelemans en K. H. Heins, waarna de Penningmeester gelegenheid krijgt om de ter kennis van de leden gebrachte ontwerp-begroting 1967 toe te lichten. De Voorzitter geeft dan een overzicht van de tijdens 1967 en 1968 uit te geven 4 penningen en doet mededeling van het voornemen om binnenkort de leden een boekje aan te bieden, waarin alle door de Vereniging uitgegeven penningen zullen worden afgebeeld met een korte beschrijving en met vermelding van de prijs, waartegen deze voor de leden verkrijgbaar zullen zijn. Dit laatste blijkt door allen zeer op prijs te worden gesteld, waarna goedkeuring volgt van de ontwerp-begroting.

Bij de rondvraag stelt Prof. Esser voor het verschil tussen Gewone Leden en Kunstenaarsleden op te heffen en de jaarlijkse contributie voor beide categorieën op een even groot bedrag te stellen. Prof. Esser is van mening dat de oorspronkelijke reden tot dit onderscheid, nl. financiële tegemoetkoming aan de beeldende kunstenaars onder de leden, thans geen rol meer hoeft te spelen. In dit verband stelt Ir Nelemans voor over te gaan tot het instellen van een nieuwe categorie van leden, nl. Studentenleden. De Voorzitter zegt de vergadering toe dit voorstel in de eerstkomende bestuursbijeenkomst te zullen bespreken. Prof. Esser stelt vervolgens voor om een van de opdrachten een 'vrije opdracht' te doen zijn, dan wel een keuze uit reeds eerder door een kunstenaar vervaardigde en nog niet in circulatie gebrachte penningen. Blijkens de aan de beeldhouwer Spronken verstrekte opdracht voor de eerste penning 1967 is aan dit verlangen reeds tegemoet gekomen. Besloten werd daaraan in het vervolg te voldoen.

De Heer van Taalingen deelt mede tijdens een bezoek aan Parijs te hebben vernomen van de *Club Français de la Médaille*, welke onder meer een tijdschrift van die naam uitgeeft. Hij wekt de aanwezigen op tot het lidmaatschap van deze club (11 Quai de Conti, Paris 6e) en stelt verder voor om in het vervolg de door de Vereniging uit te geven gegoten medailles te doen nummeren. Dit laatste zou z.i. de waarde voor de bezitters aanmerkelijk verhogen.

Nadat de Voorzitter heeft toegezegd ook dit voorstel door het Bestuur in overweging te zullen doen nemen en er verder geen punten van bespreking

aan de orde worden gesteld, sluit Prof. van Wessem te $\pm$ 21.00 uur dit gedeelte van de vergadering.

Op uitnodiging van de Voorzitter begeven de aanwezigen zich vervolgens naar de lokaliteit, waarin door Prof. Esser, met assistentie van de Heer Kuck, een uitgebreide en zeer aantrekkelijke collectie van penningen en andere voorwerpen van moderne beeldhouwkunst is tentoongesteld.

Na het nuttigen van een kop thee is deze collectie, zo nodig nader door Prof. Esser en anderen toegelicht, door de aanwezigen met grote belangstelling in ogeschouw genomen.

**KON. NED.
GENOOTSCHAP VOOR
MUNT- EN
PENNINGKUNDE**

Op 24 juni is ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Munt- en Penningkunde in het Museum Willet-Holthuysen te Amsterdam de tentoonstelling 'Geld en Glorie' geopend; de tentoonstelling zal daar te zien zijn tot 3 september en wordt vervolgens van 16 september tot 2 december getoond in het Koninklijk Penningkabinet te 's-Gravenhage.

Om een indruk te geven van de talrijke mogelijkheden, die de numismatiek biedt, ook voor toekomstige verzamelaars, is uit een 20-tal zeer verschillende collecties van vroegere leden het meest kenmerkende bijeengebracht. Daarbij is in het bijzonder aandacht besteed aan studies die velen van hen op

grond van hun collectie hebben gepubliceerd.

Vertegenwoordigd zijn in de expositie: Prof. Jhr. Dr. J. Six van Hillegom: Griekse munten - G. M. Kam: Romeinse munten - Marie G. A. de Man: Merovingische en Karolingische munten - K. Dekker: Middeleeuwse munten - Dr. J. B. V. M. J. van de Mortel: Brabantse munten - Th. M. Roest: Munten van Gelderse heerlijkheden en steden - A. van der Wiel: Munten van de Republiek - Mr. A. J. Enschedé: Westfriese munten - G. H. Crone: Munten van het Koninkrijk - Mr. E. Polak: Noodmunten - A. H. Sassen: Muntgewichtdozen - W. van Rede: Aziatische munten - Dr. C. Hofstede de Groot: Renaissancepenningen - Mr. J. W. Frederiks: Plaquettepenningen en gegraveerde penningen - W. J. R. Dreesmann: Penningen betreffende Amsterdam - A. O. van Kerkwijk: Familiepenningen - Mr. J. Dirks: Gildepenningen - Dr. W. F. Bax: Ridderorden en eretekens - P. J. van Dijk van Matenesse: Rekenpenningen - Moderne penningen na 1950.

M. C. HIRSCH A.B. (Harry Glück)

Regeringsgatan 59, Stockholm

Telephon 11 05 56

*MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES
COINS AND MEDALS*

MUNTEN IN REEKSEN

Tentoonstelling in het Koninklijk Penningkabinet
Zeestraat 71b Den Haag Tel. 180957

juni-september 1967
geopend 10-13, 14-17
zondags gesloten

Wandvitrines, Italisch bronsgeld — In de drie wandvitrines wordt een overzicht gegeven van de zware gegoten bronzen munten (*aes grave*), die in de 3e eeuw v. C. in Midden-Italië cirkuleerden en waarvan het Penningkabinet een rijke kollektie bezit. Er is niet gestreefd naar een geografische of chronologische, maar alleen naar een esthetische indeling. Het initiatief tot de uitgifte van deze bronzen munten is genomen door Rome, nadat zij in het begin van de 3e eeuw v. C. haar gezag over geheel Midden-Italië gevestigd had. De ruwe klompjes brons (*aes rude*) die als betaalmiddel in Midden-Italië waren gebruikt enerzijds, en de in het zuiden cirkulerende Griekse zilveren munten anderzijds leidden ca 289 tot het instellen van een kollege van muntmeesters en tot het kreëren van de Romeinse bronzen as, die uitging van het Romeinse pond (337 gr.). Vanwege het hoge reliëf en het gewicht werden de stukken niet geslagen, maar gegoten. Op de voorzijde werd de typisch Italische Januskop, op de keerzijde Mercurius afgebeeld. Naast de as zelf werden ook zijn onderdelen uitgegeven: *semis* ($\frac{1}{2}$), *triens* ($\frac{1}{3}$), *quadrans* ($\frac{1}{4}$), *sextans* ($\frac{1}{6}$) en *uncia* ($\frac{1}{12}$), steeds met aangegeven waarde.

*Aes Grave van Hatria (Midden-Italië),
289-275 v. C.*

Behalve de as werden tot ca 260 ook nog bronzen baren (*aes signatum*) uitgegeven, aansluitend op dergelijke, meer primitieve, Italische stukken en gewaardeerd naar hun intrinsieke waarde.

De nieuwe assen waren bestemd voor het verkeer met Midden-Italië; eerst in 269 werden door Rome de eerste zilveren munten geslagen voor het verkeer met de Zuid-Italische steden. Het voordeel van de bronzen munten werd door de andere Italische steden en staten onmiddellijk onderkend en het voorbeeld van Rome vond alom navolging. In Picenum, Etrurië en Campanië werden series bronzen munten uitgegeven met zeer gevarieerde voorstellingen. Soms werd de muntplaats vermeld (bv. Hatria), maar meestal moet men de munten op grond van hun stijl onderscheiden. Zo vallen die van Etrurië dadelijk op door hun geringe dikte en vlak reliëf.

In de loop van de eeuw namen de munten geleidelijk in gewicht af en tegen het eind daarvan werd de periode van het *aes grave* afgesloten; voortaan werden de bronzen munten geslagen.

Antiochus IV, menselijk en goddelijk portret

Vitrine 1, De Overwinningsgodin op de Griekse en Romeinse Munten – Nike, Romeins: Victoria, is de personificatie van de Overwinning. Zij is daarom gevleugeld en draagt een krans, die zij vaak aan de overwinnaar uitreikt. Zij treedt zelfstandig op, maar kan ook verbonden zijn met goden als Athene en Zeus, wier macht overwinning te schenken zij dan symboliseert. Door deze voorspoedige kenmerken werd zij een geliefde voorstelling op munten. Het eerst verschijnt ze op munten van Cyzicus, ca 510 v.C., in de typische 'knieloopt', waarmee in archaische tijd het rennen werd uitgedrukt. Katana viert zijn hernieuwde stichting in 461 met een Nike, die lijkt op die van Olympia, tien jaar later. Tegen het eind van de eeuw krijgt zij ook gewoner werk te doen, als het vullen van een kruik in Terina, terwijl de Nike die het vierspan bekranst op de munten van Syracuse nu het naambord van de kunstenaar moet ophouden (*Vitrine 2*). Alexander de Grote viert een nooit behaalde overwinning ter zee met een Nike die een scheepsornament vasthoudt. In de tijd van zijn opvolgers worden verschillende typen ontworpen, die tot in de Romeinse tijd hun invloed lieten gelden. Seleucus, en iets eerder de Syracusaanse koning Agathokles, beelden een Nike af die een trofee bekranst of bespijkt, een andere variant van dit motief, een Nike die een overwinning op een schild van een trofee schrijft, komt voor op stenen. Demetrius Poliorketes laat een Nike op een voorstevengedalen, lijkend op de Nike van Samothrake in het Louvre. Lychimachus laat zijn eigen naam door een Nike, door Athene in de hand gehouden, bekransen.

In de Romeinse tijd vervolgt Nike haar loopbaan als Victoria. In een grote verscheidenheid van voorstellingen wordt zij afgebeeld op de keerzijden van de munten, vanaf de Republikeinse tot in de Byzantijnse tijd toe. Het Victoria-type was dan ook bij uitstek geschikt om in het kader van de politieke propaganda zoals die door middel van de munten bedreven werd de successen van de keizers mee te delen. De reeksen in de vitrine tonen hoe dan in de loop van de volgende eeuwen en in de keizertijd steeds weer de Victoria gekozen wordt, hetzij

als navolging van een vorig type of als een variatie op een bekend thema.

Vitrine 2, Griekse munten in series – Een munt moet nooit op zichzelf beschouwd worden, maar altijd in het verband waar hij in thuis hoort. In deze vitrine wordt dat op twee manieren verduidelijkt; eerst in een diachronische reeks, waarin de ontwikkeling van hetzelfde type gedurende meer dan twee eeuwen wordt gevolgd, dan door van één koning de verschillende muntportretten te tonen.

Omstreeks 530 worden de eerste munten in Syracuse geslagen. De keerzijde bestaat, als in die tijd gewoon is, uit de afdruk van een in vieren gedeeld ponçoen, maar in het midden verschijnt een klein vrouwenkopje. Dit wordt al spoedig groter terwijl het patroon van het ponçoen verandert in vier dolfinen. We krijgen nu al direct een grote variatie van vrouwenkopjes, die wel haast meisjesportretten lijken. Omstreeks 450 v.C. gaat men de variatie vooral in een ieder jaar veranderd modieus kapsel zoeken. Dan, een kwart eeuw later, treden opeens grote kunstenaars op, die hun stempels ook signeren: Kimon maakt een kop en face ter ere van een overwinning op de Atheners in 413. Het vierspan op de voorzijde, dat er eerst wat bekaaid van af gekomen was – meestal waren eigenlijk maar twee, met moeite drie, paarden te zien wordt nu in driekwart aanzicht afgebeeld, en het gaat hollen. Hier wordt naar een dramatische variatie gestreefd; soms lijkt door een gebroken teugel een ongeluk onvermijdelijk. In de vierde eeuw treden andere typen op, maar aan het eind van de eeuw neemt de koning Agathokles het oude type voor het laatst weer op, echter in een stijve, en duidelijk ongeïnspireerde, stijl.

Na Alexander de Grote was het gewoonte geworden om het portret van de koning op munten te zetten. Twee Seleuciden, koningen van een groot rijk van Phoenicië tot Afghanistan, laten duidelijk de verschillende opvattingen van het koningsportret zien. Antiochus III de Grote (222–187 v.C.) slaat munten in talrijke ateliers. In Antiochië aan de Orontes (kust van

*Model voor de
Philipsdaalder
door G. P.
Poggini*

Konstantijn de grote: eerste en laatste portret

Syrië), sluit het eerste portret nauw aan bij dat van zijn voorganger. Uit de periode 213–208 worden drie munten getoond van hetzelfde stempel. Hij is dan in de dertig. Zijn laatste portretten tonen een dieper en beweeglijker reliëf. De portretten geslagen in het midden van het rijk, Seleucia aan de Tigris, Ecbatana, Susa, tonen een heel andere opvatting: het hoofd is kleiner, de uitdrukking beheerster. Tenslotte twee munten die in Griekenland geslagen zijn ter gelegenheid van een veldtocht tegen de Romeinen in 192 v.C. In Euboia trouwde hij met een meisje Euboia, dat hij tijdens zijn overwintering had leren kennen; de Aetoliërs waren zijn bondgenoten. De portretten zijn kennelijk grotendeels fantasie; dat van de Aetoliërs is op Alexander geïnspireerd. Antiochus IV (175–164 v.C.) heeft twee soorten portretten. Het eerste soort is menselijk, realistisch door het kalende voorhoofd. In 168 laat hij zich God op aarde noemen, en nu wordt het portret door een jeugdig voorkomen en wilde extatische lokken gekenmerkt. Deze ontwikkeling is in Ake later dan in Antiochië, zodat we daar nog een iets ouder uiterlijk kunnen bewonderen.

Vitrine 3, Ontwikkeling van het keizersportret – In navolging van de Hellenistische heersers lieten ook de Romeinse keizers hun portret op de voorzijden van de door hen uitgegeven munten slaan. In de vitrine worden de portretten getoond van enkele keizers uit verschillende perioden ten einde een indruk te geven van de verscheidenheid in de portretuitbeelding van één bepaalde keizer. Deze verscheidenheid kan haar oorzaak vinden in een opzettelijke wijziging van het portret gedecreteerd door het Hof, maar ze kan ook het gevolg zijn van de persoonlijke stijl van de stempelsnijder. Het eerste zien we duidelijk in de muntreeks met portretten van Konstantijn de Grote. Maatgevend voor de stempelsnijders van de verschillende muntplaatsen waren de portretten die voor de solidi en gouden multipla vervaardigd werden door de eerste stempelsnijder van het Hof. Deze begon zijn loopbaan in Rome in 306 en was vervolgens steeds daar

werkzaam waar de keizerlijke residentie gevestigd was, tenslotte beëindigde hij zijn werkzaamheden in Constantinopel.

Het keizersportret is aanvankelijk nog geheel in de Tetrarchenstijl gesneden, maar gaat na 312, het jaar van Konstantijn's overwinning op Maxentius, grote gelijkenis vertonen met het muntportret van Trajanus, stellig het gevolg van een persoonlijk besluit van de keizer. Na zijn overwinning op Licinius in 324 vervangt Konstantijn de lauwerkrans door een diadeem.

Kenmerkend voor de volgende jaren, waarin hij zijn twintigjarig jubileum vierde, is het geëxalteerde, naar Hellenistisch voorbeeld gemodelleerde, portret, dat de overgang vormt tot de portretten die de keizer als een oudere man weergeven.

Bij de portretten van Trajanus valt het op dat deze aanvankelijk aansluiten bij die van Nerva, maar gaandeweg een eigen stijl beginnen te krijgen. Ook in de portretten van Septimius Severus is een geleidelijke zij het niet zo opvallende ontwikkeling, zichtbaar.

De reeks Vitellius-koppen laat zien hoe binnen een korte regeringsperiode van acht maanden de verschillende stempels, die met korte tussenpozen vervaardigd zijn, individuele verschillen vertonen, die veroorzaakt worden door de persoonlijke stijl van de stempelsnijders, en die niet het gevolg zijn van een bewuste ontwikkeling van het portret.

Vitrine 4, Keizer en muntplaats – De vorige vitrine gaf een indruk van de ontwikkeling van het keizersportret als gevolg hetzij van een bewuste wijziging, hetzij van de techniek van de stempelsnijder. In aansluiting daarop worden hier enkele voorbeelden gegeven van de verschillen in stijl binnen en tussen diverse muntplaatsen van het Rijk. De decentralisatie van het Romeinse Rijk maakte het in de tweede helft van de derde eeuw wenselijk om ook buiten het centraal gelegen Rome gelegenheid te scheppen voor het slaan van munten; daarom werd in diverse steden aan de grenzen van het Rijk een Munt ingericht, zoals te Trier, Siscia en Cyzicus. Iedere Munt bestond uit een naar

Doppia van Milaan

Carlino van Napels

Dubloun van Spanje

de omstandigheden variërend aantal ateliers, waaraan eigen stempelsnijders verbonden waren, die de hun uit de hoofdstad toegezonden voorbeelden vermenigvuldigden. Na verloop van tijd ontwikkelde zich in de verschillende muntplaatsen een zekere eigen stijl, die bij nauwkeurige bestudering van de munten dikwijls wel te herkennen valt. De muntslag van Gallienus is een vroeg voorbeeld van het begin van deze ontwikkeling, die met portretten van Helena een later. Een aantal denarii van Augustus uit het begin van de keizertijd toont aan hoe gedurende een korte periode van vier jaar binnen één muntplaats grote verschillen kunnen optreden in de weergave van het keizerportret, die het gevolg zijn van de interpretatie van de stempelsnijders.

Wat apart staat de muntreeks van Tiberius met als keerzijde-voorstelling Livia als Pax. Deze reeks benadert onze tegenwoordige muntslag, daar ze gedurende een groot aantal jaren (19–37) steeds dezelfde voor- en keerzijden vertoont. De noodzaak van het vervaardigen van telkens nieuwe stempels veroorzaakte echter ook in deze continue reeks kleine stijlverschillen.

Voor de vitrines 5–7 (Vals en Echt), en 16–17 (Munten van het Koninkrijk) zie het folder van de vorige tentoonstelling.

Vitrines 8–14, Munten van Philips II – De muntslag van Philips II, koning van Spanje en de Indiën, koning van Napels, hertog van Milaan, heer van de Nederlanden en – na 1580 – koning van Portugal, is wel de omvangrijkste in het Europa van de tweede helft van de 16e eeuw geweest. Uiteraard kunnen hier zijn Nederlandse munten in groter volledigheid getoond worden dan die van zijn overige gebieden. Bovendien is deze reeks tengevolge van de Opstand gevarieerder van samenstelling. In beginsel bestaat deze uit de in 1556 ingevoerde Philipsdaalder met onderdelen en bijbehorende goudstukken en kleine munten, maar er zijn drie onderbrekingen. In de jaren 1567–1571 werd de Philipsdaalder terwille van de munteenheid van het Duitse Rijk tijdelijk door de

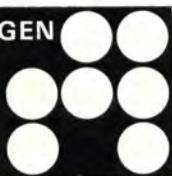
Bourgondische rijksdaalder vervangen. De opstand van Holland en Zeeland in 1572 riep lokale uitgaven in het leven. Na 1576 breidde het verzet zich over het hele land uit: aanvankelijk werden de Statenmunten met een afwijkend portret van de in naam nog erkende Koning geslagen, daarna weer de traditionele Philipsdaalder, tenslotte munten van hetzelfde type doch met portret en wapen van de nieuwe sovereign Frans van Anjou. Tenslotte gingen Noord en Zuid uiteenlopende wegen: in de Zuidelijke gewesten werd, naarmate de herovering voortschreed opnieuw de Philipsdaalder ingevoerd; de Noordelijke, in de Republiek verenigde provincies, gingen hun eigen weg, maar zochten nog meermalen aansluiting bij de munttypen van de afgezette vorst.

De minstens even omvangrijke Spaanse reeks, gevoed door de rijke zilvermijnen van Spaans Amerika, vertoont een geheel andere anomalie. Daar had lange tijd alle muntslag plaats op naam van de reeks overleden vorsten Ferdinand en Isabella of Karel V en Johanna. Eerst in 1566 in Spanje zelf en nog later in Spaans Amerika werd de naam van de nieuwe koning op de munten geplaatst, die uitsluitend heraldische typen vertonen zonder enig portret.

De aanmuntingen van de overige gebieden zijn veel minder omvangrijk. In Franche-Comté werd slechts kleingeld geslagen. In Milaan en Napels werden de onder Karel V ingevoerde typen gehandhaafd, doch met portret en naam van de nieuwe sovereign. Ook in Portugal beperkte de koning zich na de verovering ertoe zijn naam in plaats van die van de vroegere vorsten op de munten te plaatsen.

Vitrine 15, Penningen van Philips II en zijn omgeving – Ter vergelijking met de portretten van Philips II op munten zijn een aantal penningen bijeengebracht, waarop hij op verschillende leeftijden is afgebeeld. Daaromheen liggen penningen met portretten van verschillende van zijn raadslieden, hoge ambtenaren en landvoogden in de Nederlanden, drie van zijn vier echtgenoten, een broer, twee zusters en zijn dochter Isabella.

NUMISMATISCHE KRINGEN

Kring Amsterdam
(Secr.: Keizersgracht 448)

177ste bijeenkomst op 14 december 1966 — Verschillende leden hebben deze avond gehoor gegeven aan de uitnodiging stukken uit hun verzameling mee te nemen en o.a. de Heren Horneman, Vinkenburg, Beuth, Van Hengel, Hooghout en Ter Avest toonden en bespraken interessante munten en penningen uit hun collecties.

178ste bijeenkomst op 12 januari 1967 — Op de hem eigen boeiende en geestige wijze vertelde Dr. H. H. Zwager over afbeeldingen der 12 Olympiërs op munten. Stukken met afbeeldingen van de diverse goden had hij ter illustratie van zijn lezing meegebracht.

179ste bijeenkomst op 8 februari 1967 — Uit zijn collectie penningen van het Huis van Oranje heeft Dr. Bemolt van Loghum Slaterus de huwelijkspenningen gelicht en deze getoond tijdens zijn zeer interessante lezing, getiteld 'De Huwelijkspenningen der Oranjes'.

180ste bijeenkomst op 9 maart 1967 — Er werd die avond een bezoek gebracht aan het Rijksmuseum, waar wij de prachtige verzameling munten van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap bekijken mochten. De Heer J. Vinkenburg vertelde ons verschillende bijzonderheden, speciaal over de munten van Nederlands-Indië.

181ste bijeenkomst op 12 april 1967 — Dr. H. Enno van Gelder hield een lezing over de Spaanse munten, welke geslagen werden sinds de ontdekking van Amerika, speciaal over de dubbele dukaten van Ferdinand en Isabella. Eén en ander werd geïllustreerd met fraaie dia's.

182ste bijeenkomst op 10 mei 1967 — Drs. R. C. Wolff hield een causerie over Jan Pieter Six, één der grootste verzamelaars uit de 19e eeuw, door wie o.a. een bijzonder uitgebreide collectie Griekse en Romeinse munten bijeengebracht werd. Een aantal stukken uit het restant van de collectie, dat onlangs aan de firma Jacques Schulman werd verkocht, werd hierbij getoond.

Kring 's-Gravenhage
(Secr.: Zeestraat 71b)

174e bijeenkomst op 30 maart 1967 — Deze bijeenkomst was gewijd aan de tentoonstelling Vals en Echt in het Penningkabinet. Ter inleiding vertelde Drs. J. P. Guépin het een en ander over de achtergronden van het vervalsen, waarna de Heer J. H. Evers in een uitermate boeiend betoog dieper inging op de verschillende technieken.

175e bijeenkomst op 26 april 1967 — Aan de hand van een groot aantal dia's gaf Dr. H. Enno van Gelder een overzicht van de Spaanse muntslag in de 16e tot 18e eeuw. In het bijzonder ging hij in op de betekenis van het edel metaal uit Spaans-Amerika voor de Europese muntslag en op de dateringsproblemen van de dubbele excelentes.

176e bijeenkomst op 25 mei 1967 — De heer M. J. van der Voort sprak over De Russische monetaire situatie 1914—1924. Spreker toonde munten en papieren noodgeld van zijn eigen collectie uit deze woelige periode, en doorspekte zijn boeiend betoog met persoonlijke herinneringen.

Kring Groningen
(Secr.: Turfsingel 1)

107e bijeenkomst op 21 maart 1967 — De Hr. E. E. Puister hield zijn uitgestelde voordracht over de Groot van Fivelingo, waarbij de achtergronden werden uiteengezet, die tot het doen slaan ervan hebben geleid. Aangezien het onderwerp speciaal de Groninger Ommelanden betrof, ontspon zich na afloop een geanimeerde discussie.

108e bijeenkomst op 21 april 1967 — Voordat de Hr. Schulman op deze laatste vergadering van het seizoen tot zijn jaarlijkse, als steeds durkbezochte veiling overging, werd een terugblik geworpen op de gedenkwaardige gebeurtenissen rondom de vondst van Serooskerke en op de veiling der munten. De Hr. Schulman liet aan de hand van bandrecorderopnamen ons gedeelten uit de veiling meemaken.

Kring Brabant
(Secr.: Le Sage ten Broeklaan 57, Eindhoven)

76e bijeenkomst op 9 maart 1967 — Verschillende leden hielden een korte inleiding over ingebrachte munt(en) en/of penning(en) uit zijn of haar collectie. Altijd weer een van de boeiendste avonden van het seizoen.

77e bijeenkomst op 13 april 1967 — Dr. A. J. Bemolt van Loghum Slaterus uit Amsterdam sprak over: 'De Huwelijkspenningen van de Oranjes'. Een boeiend verhaal over Oranjehuwelijken vanaf Prins Willem I, gedocumenteerd met een schat van penningen.

Kring Limburg
(Secr.: Bonnefantenmuseum)

70ste bijeenkomst op 25 februari 1967 — De heer A. G. van der Dussen hield een belangwekkende voordracht over de munten der Franse koningen en keizers. De bijeenkomst was vrij goed bezocht en had plaats in het Bonnefantenmuseum.

71ste bijeenkomst op 29 april 1967 — Op verzoek van vele leden werd een ruilbeurs gehouden, die zeer druk bezocht werd.

72ste bijeenkomst op 27 mei 1967 — Op deze bijeenkomst werden mededelingen gedaan omtrent enige activiteiten, die de Kring nog dit jaar hoopt te verwezenlijken. Daarna kwamen enkele algemene onderwerpen van de numismatiek aan de orde, waarover van gedachte werd gewisseld en waaraan door meerdere leden werd deelgenomen. De bijeenkomst was druk bezocht.

Kring Rotterdam
(Secr.: Kralingse Plaslaan 36)

46e bijeenkomst op 4 april 1967 — Opnieuw bracht de Kring een bezoek aan het Penningkabinet, thans vanwege de tentoonstelling 'Vals en echt'. Na een uitvoerige en duidelijke toelichting met dia's van de heer J. H. Evers werd het geëxposeerde bezichtigd. Nog al onder de indruk van de risico's verbonden aan het muntenverzamelen verlieten wij het Penningkabinet.

47e bijeenkomst op 2 mei 1967 — De heer J. Berkman had, tesamen met zijn echtgenote, de moeite genomen ons het belangrijkste gedeelte van zijn omvangrijke verzameling te komen tonen en over het ontstaan ervan iets te vertellen. Het dwong veel bewondering en respect af wat met jarenlang geduld en enthousiasme bereikt kan worden.

48e bijeenkomst op 30 mei 1967 — De laatste avond voor het zomerseizoen werd, zoals gebruikelijk, gewijd aan zelfwerkzaamheid. Het resultaat was weer een bonte verscheidenheid van munten, penningen, (onecht) bankpapier, numismatische spreekwoorden en een eigen Kringblad voor de 5-jarige Kring.

Kring Oost-Nederland
(Secr.: Heijdenrijckestraat 8, Nijmegen)

38ste bijeenkomst op 24 januari 1967 — Dr. H. Enno van Gelder behandelde op deze avond de invoering van de daalder in het muntstelsel van de Nederlandse gewesten. Aan de hand van dia's besprak hij de opkomst van deze munt als pendant van de goudgulden en zijn plaats in het bourgondische systeem. Daarna zijn rol in de onafhankelijkheidsoorlog als leeuwendaalder en Leicesterdaalder, tot aan het muntplakkaat van 1606, en de invoering van de Nederlandse rijksdaalder.

39ste bijeenkomst op 22 februari 1967 — Het onderwerp was ditmaal de historie van de stad en het hertogdom Milaan, zoals deze kan worden afgelezen uit de reeksen munten. In het bijzonder werd een vergelijking getrokken met de geschiedenis van ons land, waarin zo dikwijls dezelfde personen en jaartallen voorkomen. Ter illustrering van zijn verhaal vertoonde de voorzitter, die deze inleiding hield, een aantal dia's van munten uit alle perioden van de Milanese geschiedenis van het Romeinse Imperium tot het Koninkrijk Italië.

40ste bijeenkomst op 21 maart 1967 — Op deze avond hield de heer Schulman eerst een causerie over de veiling van de muntvondst-Serooskerke, waarvan gedeelten via een bandrecorder opnieuw tot leven kwamen en de aanwezigen een idee gaven van de sfeer, welke op deze veiling heerste. Daarna hield de heer Schulman een kleine veiling voor de leden, waarin voor ieder iets te vinden was, zodat vrijwel allen tevreden met een nieuwe aanwinst huiswaarts keerden.

41ste bijeenkomst op 26 april 1967 — De heer J. Koning uit Delden, een van de leden van de Kring, hield een boeiende voordracht over de ontwikkeling van het Franse muntwezen tijdens de Revolutie en in de eerste helft van de 19e eeuw. Vrijwel iedere veranderde ring werd door een sprekend type geïllustreerd.

Tijdens het huishoudelijke gedeelte van de vergadering werden mogelijkheden besproken om tot meer onderling ruil-contact te komen. In principe werd besloten daaraan in het komende seizoen een gehele avond te besteden. Aan de voorzitter werd verzocht te onderzoeken op welke manier dit het beste zou kunnen gebeuren. Daarna werd het seizoen tot september gesloten.

**Salvador Dali – Geburtstagsmedaille S. D. des Landesfürsten
Franz Josef II. von und zu Liechtenstein
mit Genehmigung des Landesfürsten**

**Speciale Israëlreis
voor muntverzamelaars**

Van 17 t/m 31 oktober 1967

Reissom: f 1.590.- p.p.

Uitvoerig programma op aanvraag verkrijgbaar bij

Reisbureau Lissone-Lindeman N.V.
Afd. Congres- en Studiereizen
Pletterijkade 50
Den Haag
Telefoon (070) 18 32 90, toestel 57

**MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKWERKEN
INKOOP - VEILINGEN - VERKOOP**

Grote collectie Nederlandse en buitenlandse munten en penningen.

Stuurt ons Uw mancolijsten.

Maandelijks verschijnende prijslijsten worden U op aanvraag toegezonden.

Voor goede stukken betalen wij hoge prijzen.

Fa. J. C. A. LOON
ERKEND NUMISMAAT

Haagweg 150 — Rijswijk (Z.H.)
tel.070-980665-903147 — filiaal 010-241890

kantooruren: dag. 09.30-17.30, zat. gesloten

HEINRICH PILARTZ

5 KÖLN

KLINGELPÜTZ 16

MÜNZHANDLUNG

ANKAUF UND VERKAUF VON MÜNZEN UND MEDAILLEN

ANTIKE — MITTELALTER — NEUZEIT

AUKTIONEN — NUMISMATISCHE LITERATUR

Jährlich 5 bis 6 Lagerlisten gratis an Interessenten

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MEDAILLES, DECORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

MUNTEN PER STUK OF ALS COLLECTIES GEKOCHT

of voor U verkocht

Munten geschat op £10 of meer welkom.

Wij zijn speciaal geïnteresseerd in munten van de V.S. (goudstukken uitgezonderd), Duitse munten van de 19de en 20ste eeuw en Zuidamerikaanse kronen.

Voor nadere inlichtingen gelieve U zich te wenden tot:

Nick Parker Enterprises

Hotel Russell, Russell Square, London W.C.1, England

Telefoon: TERminus 6470

Telegramadres: PARKER RUSSOTEL LONDON

Telex: 24615-PARKER

Lid: "Professional Numismatists Association of U.K."

GALERIE DES MONNAIES SA

Ave. des Bains 4 bis

Tel. (021) 27.75.58

1007 LAUSANNE

Case Postale Cour 3

SUISSE

MONNAIES

MÉDAILLES

Listes de prix illustrées, sans frais

Vente aux enchères

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu

PARIS I

LISTES s/DEMANDE

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen

Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF • VERKAUF • VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7

Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van: Handboek Nederlandse munten 1795—1965 Derde druk	f 25,—
Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948	f 25,—
H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas Bourguignons et Espagnols	f 50,—
R. Ratto. Monnaies Byzantines	f 45,—
Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden	f 18,—
A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or	f 50,—

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

TRINIDAD en TOBAGO

Proofset van de nieuwe munten 1966

8000 proofsets van de nieuwe munten van Trinidad en Tobago werden door de "Royal Mint" geslagen. Spink & Son werden tot agenten benoemd.

De sets bevatten elk vijf proefmunten ter waarde van 50, 25, 10, 5 en 1 cent.

De drie grotere munten zijn in koper-nikkel en de 5 en 1 cent in brons.

De ontwerpen voor de munten werden gemodeleerd door de heer E. G. C. Colley.

Voorzijde: De wapens van Trinidad en Tobago.

Keerzijde: De waarde, omringd door de inscriptie "Trinidad en Tobago" en het jaartal 1966.

Rand: Gekarteld.

Doos: Rood, met het wapen in goud.

Prijs: Fl. 45.— (porto + verzekering Fl. 1.50).

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK

Spink & Son Ltd.

Founded 1666

King Street, St. James's, London, S.W. 1, England

Telegrammen: Spink London SW1

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

Spink & Son zijn handelaren in munten en penningen van alle tijden

CONCILIEPENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER

Niel Steenberg

Jan Snoeck

Uit de kultuurserie deze vier zeer artistieke penningen van het tweede Vaticaanse Concilie te Rome. Uitgevoerd in hoog reliëf.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, munthandel, station- en grenswisselkantoren.

Pol Dom

Pol Dom

Ontwerpen van de beeldhouwers Niel Steenberg en Jan Snoeck. In brons 65 mm, f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4½ g. f. 36,- en 25 mm 8½ g. f. 59,-.

Ontwerpen van de médailleur Pol Dom. In brons 65 mm f. 9,50. In zilver, eerste gehalte, 25 mm, 7½ g. f. 9,75. In muntgoud (900/1000 = 21,6 krt.) 18½ mm 4,2 g. f. 35,- en 25 mm 8,2 g. f. 57,50.

N.V. Koninklijke Begeer Voorschoten

DRIEMAANDELIJKSE UITGAVE
van het Kon. Ned. Genootschap voor Munt- en
Penningkunde
en van de Vereniging voor Penningkunst

REDACTIE

J. P. Guépin, Dr. H. H. Zwager, J. Vinkenborg

REDACTIE-SECRETARIAAT

J. Schulman, Keizersgracht 448, Amsterdam-C.

ABONNEMENTSPRIJS

voor niet-leden van een der beide verenigingen
f 3.— per jaar

ADVERTENTIES

½ pagina f 75.— per jaar

POSTREKENING 260629 t.n.v.
De Geuzenpenning, Amsterdam

DE GEUZEN PENNING

MUNT- EN PENNINGKUNDIG NIEUWS

17e JAARGANG

NO. 3 ⁴
OKTOBER 1967

BLAASMUZIEK EN PENNINGKUNST

De prijs- en gedenkpenning, uitgegeven door en bestemd voor liefhebberij blaasmuziekgezelschappen vormt in de veelheid van penningen een aparte groep, waaraan nog niet veel aandacht is besteed.

Grote aantallen van deze hang- en legpenningen bevinden zich in de prijzenkasten en aan de vaandels van de harmonie- en fanfaregezelschappen, vooral in het zuiden des lands. Buiten de kring van het blaasorkest weet men hier nauwelijks van, terwijl men er zelf vrijwel geen aandacht aan besteedt, tenzij het een belangrijke prijspenning betreft, die dan zorgvuldig wordt gekoesterd.

De invoering van de reduceermachine in de 19e eeuw, waardoor het mogelijk werd een ontwerp op elke gewenste grootte te vervaardigen, heeft ook de muziekpenning zeer populair gemaakt. Hierdoor werd het mogelijk zonder al te veel kosten de medaille als trofee beschikbaar te stellen bij muziekwedstrijden en -festivals.

Een aantal van deze muziekpenningen is o.a. beschreven door Mr. J. Dirks in: *Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende Penningen, geslagen tusschen Nov. 1813 en Nov. 1863*, Haarlem 1889-1894, en door W. K. F. Zwierzina in: *Beschrijving der Nederlandsche of op Nederlanders betrekking hebbende Penningen, geslagen van 31 augustus 1864 tot 31 augustus 1898*, Amsterdam 1902-1908. Dit is echter maar een fractie van hetgeen er in het bezit van de Nederlandse blaasmuziekgezelschappen moet zijn.

Prijspenning uitgereikt door de Harmonie van Meerssen, 1901

Een der oudste medailles wordt beschreven in Dirks. Het is een huldepenning van de 'Sociëteit de Harmonie te Hulst' van 1 september 1829. De Kon. Harmonie van Roermond is in het bezit van een gouden medaille ter herinnering aan haar deelneming aan de muziekwedstrijden te Brussel in 1827 (M. K. J. Smeets, *Gedenboek ter gelegenheid van het 175-jarig bestaan der Kon. Harmonie van Roermond*, 1950, blz. 34). Omstreeks 1830 komen dus bij de Nederlandse liefhebberij muziekkorpsen, zoals wij die nu kennen, de muziekpenningen in gebruik. In de eerste helft van de 19e eeuw zijn het vrijwel uitsluitend herinneringsmedailles aan gebeurtenissen in eigen kring of penningen die uitgereikt zijn aan zusterverenigingen, die een muziekfestival opluisterden. Rond 1850 komen met de muziekwedstrijden van de blaasorkesten dan ook de prijspenningen in gebruik. Men vindt allerlei uitvoeringen: in goud, zilver en brons. Geslagen, gegoten, al of niet gemonteerd. Als hangpenning met oog en ring of met een gekroond ornament met ring, en als legpenning. Opmerkelijk is dat vóór 1850 (globaal gezien) niet vermeld wordt 'met oog en ring', terwijl dit ná 1850 wel het geval is. Hieruit zou men de conclusie kunnen trekken dat het vaandel (de drapeau) met de penningring, in het midden van de vorige eeuw in gebruik is gekomen.

De na 1850 uitgegeven penningen zijn vrijwel alle zo gemaakt, dat ze op eenvoudige manier aan de penningring van het vaandel bevestigd kunnen worden. Zo is b.v. aan een door Zwierzina, *Ned. Penningen*, deel II, blz. 123 no. 69a, beschreven penning later een gekroond ornament met ring gemonteerd om hem te kunnen gebruiken als muziekpenning.

De muziekpenningen vallen uiteen in twee groepen. De speciaal voor een muziekfeest ontworpen en geslagen medailles, waarbij de opschriften in de stempels zijn aangebracht, en de in serie geslagen penningen, die kunnen dienen voor ieder muziekfeest, daar het opschrift voor iedere gelegenheid door gravering aangepast kan worden. De eerste groep is beduidend interessanter en men vindt die vooral in de periode dat de muziekwedstrijden nog zeldzaam

Vaandel van de harmonie St. Michael van Thorn met penningring en penningen. Het vaandel is van 1864, de foto van 1910.

waren. Na 1900 komen de gegraveerde fabriekspenningen meer en meer in gebruik, hetgeen wel aanmerkelijk goedkoper is, maar zeker niet bevordelijk voor de penningkunst.

Tussen 1850 en 1920 hebben o.a. de medailleurs Ernest Alard (vooral in Limburg), Braemt — hij signeert veel penningen met B(raemt) F(ecit) —, A. Falise, C. Jéhotte, Em. Tasset en C. Würden (Brussel) een groot aantal penningen vervaardigd. Van de oudere komen er veel uit België; daar immers zijn de harmonieën en de muziekwedstrijden zeker vijftig jaar vroeger ontstaan dan in Nederland.

Deze medailleurs hebben zich vooral toegelegd op het snijden van stempels met symbolen, die betrekking hebben op de muziek en de overwinning. Het laatste heeft men uitgebeeld door de laurierkrans, symbool van overwinning, en door kransen van eikenloof als symbool van kracht en overwinning. De Faam wordt op de muziekpenningen voorgesteld als een vliegende engel met als attributen een trompet en een lauwerkrans. Van de Muzen komt men vooral Terpsichore (n.b. de godin van reidans en koorgezang), voorgesteld met lier, tegen. Veel minder ziet men Euterpe, de godin van de muziek, die voorgesteld wordt met een fluit. Muzes Erato (godin van de lyriek) wordt afgebeeld met een citer. Wanneer men er van uitgaat dat de eerste blaasorkesten een voortzetting kunnen zijn van de bekende oude liedertafels (een soort zangverenigingen) is dit wel verklaarbaar.

Het spreekt vanzelf dat de medailleurs het muzische tot uitdrukking brengen door muziekinstrumenten. Hier heeft men zich ook niet altijd strikt gehouden aan het blaasinstrument, daar er ook wel strijk- en tokkelinstrumenten zijn afgebeeld. Vooral de lier is een dankbaar onderwerp, hetgeen verklaarbaar is door zijn gemakkelijk te verwerken symmetrische vorm, hoewel dit tokkelinstrument met de blaasmuziek als zodanig geen enkel verband heeft. De lier is bij de 19e eeuwse blaasorkesten nooit gebruikt.

De bloeitijd van de muziekpenning, zelfs van de fabriekspenning, is rond 1930 met het in gebruik komen van lauwerkransen en prijsbekers voorbij. De laatste jaren is er gelukkig weer

VERHOOGING ABONNEMENTSGELD

De gestegen aanmaak- en verzendkosten nopen ons tot onze spijt het abonnementsgeld voor De Geuzenpenning voor losse abonnees (geen lid van het Genootschap of de Vereniging voor Penningkunst) te brengen van drie op VIER GULDEN per jaar. Deze verhoging is bij tussentijdse aanmelding voor de jaargang 1967 reeds ingegaan en *geldt voor alle losse abonnees met ingang van 1 januari 1968*. Denkt U hieraan bij het gireren?

De Geuzenpenning heeft, in verhouding tot de steeds stijgende belangstelling voor Munt- en Penningkunde in ons land, maar een gering aantal abonnees: ongeveer duizend. Wij zouden het zeer op prijs stellen als alle lezers — ook de leden van de verenigingen — wilden meehelpen het aantal abonnees sterk te verhogen. Het zou de omvang en de uitvoering van het blad ten goede komen!

enige opleving in de penningkunst voor de blaasmuziek merkbaar. De nieuwe penningkunst met duidelijk fijnere vormen is ook weer in België begonnen. Ter gelegenheid van het jaarlijks blaasmuziek festival geeft het stadsbestuur van Antwerpen aan de deelnemende blaasorkesten ieder jaar een nieuwe penning uit. Ook meerdere Belgische muziekverenigingen hebben voor hun muziekwedstrijden de laatste jaren prijspenningen laten ontwerpen met muzische symbolen en in de stempel aangebrachte opschriften.

In Nederland gaf o.a. de KRO ter gelegenheid van het KRO-Jubileum Muziekfeest 1965 een fraaie zilveren herinneringspenning uit met een doorsnede van 70 mm. De keerzijde toont een stijlvol muzisch symbool, geheel afgestemd op de blaasmuziek: kruiselings over elkaar geplaatst een trompet en een clarinet.

In het algemeen kan de kunstwaarde van de muziekpenningen niet hoog worden aangeslagen — er zijn uitzonderingen —, maar in het kader van de penningkunst vormen zij toch een apart hoofdstuk.

P. L. H. Crasborn

Tsjecho-Slowakije, 1 Koruna, 1946—1947, (CuN); 1950—1953 (Al.).

Oostenrijk, 1 schilling, 1966?—, (Al. Br.).

FAO MUNTENPLAN

De FAO, de voedsel en landbouw organisatie van de Verenigde Naties, heeft een muntenplan bedacht. Men vindt dat er meer symbolen die betrekking hebben op het boerenbedrijf op munten moeten voorkomen, om zo de wereldvoedselproblemen onder de aandacht te brengen. De FAO geeft hiervoor een bulletin uit, waarin mededelingen worden gedaan over de vorderingen van het plan, en munten met dergelijke voorstelling ter inspiratie worden afgebeeld, waarvan wij er enkele overnemen. Tot dusver hebben drie landen: Jordanië, Libanon en de Sudan al hun medewerking toegezegd, terwijl elf andere, waaronder drie Europese, er over nadenken. Eén land is al zover dat het het plan heeft opgevat de stichter van het land zittend op een trekker af te beelden.

In het komende nummer van het Bulletin van de FAO zal een artikel opgenomen worden van de konservator van het Penningkabinet van het Brits Museum, G. K. Jenkins, over 'Ancient Coins and Food Production'. In dit verband kan er ook op gewezen worden dat de Imago kalender van 1968, uitgegeven door het Klassiek Verbond, gewijd zal zijn aan het thema van de Landbouw in de Oudheid, en daarbij enige antieke munten zal vertonen.

KONINKLIJK PENNINGKABINET

De jubileumtentoonstelling van het Genootschap, die eerst op het Museum Willet Holtuysen te zien was, en daar 2500 bezoekers heeft getrokken, is van 16 september tot 2 december opgesteld in het Penningkabinet. Open: maandag t/m zaterdag 10—13, 14—17, zondags gesloten.

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

KON. NED. GENOOTSCHAP VOOR MUNT- EN PENNINGKUNDE

In de voorjaarsvergadering op 24 juni te Amsterdam werd het 75-jarig bestaan van het genootschap gevierd. Om 10 uur kwam een record aantal ereleden en leden bijeen in het Paviljoen Vondelpark voor de huishoudelijke vergadering. De voorzitter heette de vertegenwoordigers van 3 buitenlandse verenigingen en de Vereniging voor Penningkunst, de ereleden en het oudste lid van het Genootschap Dr. H. A. Fonteijn Kuijpers in het bijzonder welkom, waarna de notulen voorgelezen en goedgekeurd werden. Nadat de Heer Voûte inlichtingen gevraagd en gekregen had over 2 hem onbekende Rotterdamse aspirant-leden, werden de volgende nieuwe leden benoemd: H. A. van den Akker te Rotterdam, A. G. van der Dussen te Bunde (L), Ir. K. A. Dym te Lima, Peru, R. van der Gen te Amsterdam, Dr. W. Hess te Marburg, W. Duitsland, Instituut voor Prae- en Protohistorie te Amsterdam, J. Jongerius te Soesterberg, H. H. de Klerk te Rotterdam, Ir. J. Koning te Delden, Drs. W. G. Mook te Groningen, J. Neeter te Capelle a/d IJssel, J. C. M. Pieters te Alkmaar, J. Quispel te Rotterdam, A. J. Schilderman te Heerlen, I. Siemons te Heerlen en het Zeeuws Museum te Middelburg.

Het jaarverslag werd gelezen en goedgekeurd, waarna de vergadering de overleden leden E. Boele en Prof. Dr. J. H. Jongkees herdacht. Berichten van verhindering werden vermeld en leden die voor het eerst aan een vergadering deelnamen werden verwelkomd.

Namens de Redactiecommissie van het Jaarboek voor Munt- en Penningkunde zette Dr. van Gelder de redenen uiteen, waarom in het afgelopen jaar nog geen nieuwe aflevering van het Jaarboek had kunnen verschijnen. Hij deelde het een en ander mede over de inhoud van het komende dubbelnummer 1965/66, en liet een drukproef van de jaargang 1967, die een systematische index bevat van alle artikelen die sinds 1893 in het Tijdschrift, later Jaarboek, gepubliceerd zijn, onder de leden rondgaan. Het werk dat hieraan besteed was bood hij aan het Genootschap aan als jubileumgeschenk van het Penningkabinet.

Frankrijk, 1 of 5 centime, 1961—, (Chr. St.).

Roemenië, 1 Leu, 1963—, (St.).

De penningmeester deelde vervolgens enige gegevens mede over de financiële toestand van het Genootschap maar kon geen definitief verslag over 1966 geven, daar de kosten voor het Jaarboek nog niet bekend waren. De financiële stukken zouden vóór de najaarsvergadering ter kennis van de leden gebracht worden. De Heer Zwager gaf daarna een overzicht van de financiële toestand van De Geuzenpenning. Uit de exploitatierekening bleek dat er een nadelig saldo was van f 540.— dat ook voor 1967 verwacht kon worden. Dit bedrag kon in 1966 nog uit de reserve betaald worden en dit zou ook voor 1967 nog mogelijk zijn, maar voor de toekomst zou een andere oplossing gevonden moeten worden. De Heer Zwager zag 3 mogelijkheden, n.l. verhoging van de abonnementsprijs, van de advertentietarieven of van de bijdragen van het Genootschap en de Vereniging voor Penningkunst. Na veel discussie werd besloten dat de penningmeesters der beide verenigingen zich over de laatste oplossing samen zouden beraden en dat de prijs voor losse abonnementen verhoogd zou worden tot f 4.—.

Namens de Kascommissie bracht Drs. A. T. Puister verslag uit over de controle op de rekeningen en bescheiden van het Genootschap en De Geuzenpenning, waarna aan de penningmeester en de Heer Zwager décharge verleend werd voor hun beleid. Ook over de begroting kon de penningmeester nog niet veel meedelen, zolang de kosten van de jubileumtentoonstelling nog niet vaststonden. Als leden van de Kascommissie voor 1967 werden benoemd Mej. H. D. Plancken en de Heer A. J. J. M. Eijsenck. De penningmeester, Dr. D. A. Wittop Koning die aan de beurt van aftreden was, werd bij acclamatie herkozen. De najaarsvergadering zal te Deventer worden gehouden samen met de Verein der Münzfreunde für Westfalen und Nachbargebiete. Het voornaamste resultaat dat de rondvraag opleverde was het besluit van de vergadering dat de notulen voortaan vermenigvuldigd zullen worden en vóór de vergaderingen aan de leden toegezonden zullen worden.

Het volgende programmapunt was de feestrede van de voorzitter. In zijn overzicht van de geschiedenis van het Genootschap verzocht hij tal van leden ten tonele die tot de bloei daarvan hadden bijgedragen en werden de activiteiten en lotgevallen van de vereniging in de 75 jaar van zijn bestaan in bonte afwisseling geschilderd. De voorzitter besloot met het formuleren van enkele gedachten die bij voor het voortbestaan van het Genootschap belangrijk achtte. Daarna ging de voorzitter over tot het uitreiken van de diploma's aan de aanwezige ereleden, n.l. Prof. A. N. Zadoks-Josephus Jitta, Jhr. Ir. A. C. von

Weiler, Prof. Jean Lafaurie, Prof. Peter Berghaus en Prof. Paul Naster. Hij sprak hen achtereenvolgens toe en wees op hun verdiensten jegens het Genootschap en de numismatiek in het algemeen. Na deze plechtigheid verplaatsten de leden zich naar een zaal in hetzelfde gebouw voor het nuttigen van de lunch.

Om half 2 verzamelde men zich weer voor het aanhoren van een voordracht van Dr. van Gelder over het onderwerp: '75 jaar numismatische activiteit in Nederland'. Aan de hand van beschrijvingen uit een veilingcatalogus van 1891 toonde hij aan in hoe sterke mate de numismatische kennis in de afgelopen 75 jaar was vermeerderd door toedoen van Genootschapsleden die het resultaat van hun studie in Tijdschrift, later Jaarboek, voor Munt- en Penningkunde gepubliceerd hadden. Aan de andere kant dankte men ook veel aan specialisten op verwante gebieden, zoals archivariissen, historici, archeologen en kunsthistorici die bij hun eigen werk met problemen op numismatisch gebied in aanraking kwamen.

Vervolgens begaven de leden zich naar de steiger van de Rederij Noord-Zuid aan de Stadhouderskade waar men zich inscheepte in een rondvaartboot die het gezelschap langs een omweg naar het Museum Willet-Holthuysen bracht. Hier werd men ontvangen door Dr. S. H. Levie, Directeur van de Gemeentemusea van Amsterdam. Nadat hij allen die zich bij de inrichting van de jubileumtentoonstelling verdienstelijk gemaakt hadden in een korte inleiding bedankt had gaf hij het woord aan de voorzitter. In zijn toespraak wees deze op het belang van de numismatiek als hulpwetenschap voor andere studiegebieden en gaf hij een overzicht van de inhoud van de tentoonstelling, die hij daarna voor geopend verklaarde. De leden, die allen een catalogus ontvangen hadden, verspreidden zich door het gebouw en genoten zichtbaar van de artistieke wijze van opstelling van het numismatische materiaal, waarvoor de verdienste toekomt aan de Heer F. van Erpers Royaards, conservator Gemeentemusea Amsterdam. Het vervoer terug naar het Vondelparkpaviljoen, waar het bestuur een aperitief aan de leden aanbood, had weer per rondvaartboot plaats. Om 7 uur schaarden een kleine 70 personen zich aan het feestdiner. Tijdens de maaltijd werd door verschillende vertegenwoordigers van buitenlandse numismatische verenigingen, door de voorzitter van de Vereniging voor Penningkunst, en door Genootschapsleden gesproken. Hiermee kwam een einde aan de feestelijke viering van het 75-jarig bestaan van het Genootschap.

Naderhand is de datum van de najaarsvergadering te Deventer vastgesteld op 4 november.

Kopie van tetradrachme van Ptolemaeus XIII
(Egypte)

Kopie van tetradrachme van Probus (Alexandrië)

BUITENLANDS NIEUWS

HET KONGRES IN KOPENHAGEN

In de week van 28 augustus tot 2 september is in Kopenhagen het Internationale Numismatische Kongres gehouden, dat door een 180 numismaten werd bijgewoond. Het merendeel der deelnemers bestond uit wetenschappelijke numismatici, maar er waren toch ook heel wat handelaren en verzamelaars aanwezig. De ochtenden werden gevuld door grote lezingen van meer dan een uur, de middagen door kortere bijdragen. Helaas waren de lezingen vaak zo lang, dat er voor een diepgaande discussie niet genoeg tijd overbleef. Een ideaal voorbeeld van een korte bijdrage was de lezing van Margaret Thompson, van de ANS in New York, die heel in het kort iets vertelde over een onderzoek van een groep Griekse munten, waarbij het duidelijk werd waar de problemen lagen, en dat een nadere uitwerking nog tientallen jaren zou vergen. De deelnemers kregen net genoeg aanknopingspunten voor interessante vragen en suggesties.

De woensdagavond was gewijd aan problemen van internationale samenwerking, die op een na alle op de antieke numismatiek betrekking bleken te hebben. Het zijn de volgende: een nieuwe editie van de bibliographie van Griekse muntvondsten van Noe, internationale organisatie van de Sylloge Nummorum Graecorum, internationale samenwerking voor het periodiek Numismatic Literature, dat tot dusver door de ANS werd verzorgd, internationale samenwerking voor de wetenschappelijke bewerking van de pre-monetaire muntvondsten, en de organisatie van de bestudering van de Grieks-Romeinse munten. Slechts enkele van deze onderwerpen kregen een welomlijnde gestalte. Zo is er een commissie gevormd, bestaande uit Mørkholm uit Kopenhagen en Kraay uit Oxford, om de bewerking van de Griekse muntvondsten te organiseren, en zal de numismatische bibliographie voortaan verzorgd worden door een team van regionale redacteuren. De organisatie van het kongres verliep feilloos, de ontvangsten waren bijzonder hartelijk, Kopenhagen is een heerlijke stad, als Amsterdam, en vooral het Koninklijk Penningkabinet van Kopenhagen heeft zich van zijn vriendelijkste en indrukwekkendste zijde laten zien.

KOPIEMUNTEN

Sedert enige tijd wordt door een handelsonderneming reclame gemaakt voor kopiemunten. Bij de offerte ontvangt men een uitvoerige beschrijving, in het Engels, van de kopiemunten. Men tracht deze munten aan de handel te verkopen als 'cadeau-artikel'.

Voor zover bekend zijn ze tot nu toe nog niet als zodanig op de markt verschenen.

Het gaat om 3 series — elk van ongeveer 10 stuks —. Men heeft koperen en zilveren munten gecopieerd; voor de koperen munten is koper gebruikt, voor de zilveren nikkel. Vooral de koperstukken zijn uitstekend gelukt. Alhoewel een kenner de kopieën zeker van de echte munten zal kunnen onderschiden, meen ik, dat een waarschuwing op zijn plaats is. Daarom hieronder enige kenmerken:

- Alle stukken zijn gegoten en hebben derhalve een min of meer zichtbare gietnaad aan de rand, en zijn minder scherp.
- Het gewicht klopt vaak niet, vooral de grotere stukken zijn veelal te licht.
- De 'zilveren' munten zijn dof.

De eerste serie bestaat uit 9 griekse munten en 1 republikeinse denarius. Het gewicht van alle griekse munten is te laag. Het stuk, dat in de beschrijving een munt van Kleopatra wordt genoemd, is een tetradrachme van Ptolemaeus XIII. Persoonlijk vind ik de stater van Korinthe het best gelukt, ook al heeft men hiervoor een afgesleten origineel gebruikt.

De tweede serie bestaat uit 12 stukken, waarvan één noodmunt, één ½ koningsdaalder van Groningen 1573(?) en één Spaans 2-realenstuk van Ferdinand en Isabella. De overige stukken zijn romeinse- of grieks-romeinse keizersmunten. De twee tetradrachmes uit Alexandrië van Philippus II en van Probus zijn bijzonder goed uitgevallen, alhoewel de laatste wel iets dunner is dan de originele munt. Een Aes III muntje van Constantinus I, met op de voorzijde Urbs Roma, is foutief beschreven als Victoriaat van ± 100 v. Chr., een Aes III muntje van Arcadius is beschreven als Honorius. Deze 2 muntjes behoren ook tot de zeer goede imitaties. Voorts heeft men voor de in de beschrijving genoemde

Kopie van aes III van Constantijn de Grote

Kopie van aes III van Arcadius

Antoninianus van Valerianus een Gallienus geleverd.

De derde serie is de minst gevaarlijke. Deze bestaat uit vroege Chinese munten: mesgeld, spa-degeld etc. in een aanzienlijk kleinere uitvoering dan de originele stukken; voorts Egyptisch ringgeld, en een Japanse Ichi-bu-kin.

J. Evers

EEN NUMISMATISCHE GRAP

In het Utrechts Nieuwsblad van 23 juni jl. kwam onderstaand bericht voor:

'JULIANA OP BEIDE KANTEN VAN GULDEN'

'Een zeer zeldzame 'misdruk' van een zilveren gulden is in Breda te voorschijn gekomen: op beide kanten van de munt komt de beeltenis van koningin Juliana voor. Een inwoner van Breda kreeg de gulden bij het wisselen in handen.'

Naar aanleiding hiervan meen ik goed te doen erop te wijzen dat in de laatste tijd een toene-mend aantal 'misdrukken' van gangbare munten aan het licht komt, aan welke ten onrechte deze benaming wordt gegeven. Veelal betreft het normale munten waar handige knutselaars het een en ander aan gewijzigd hebben om deze als, natuurlijk bijzondere, misdrukken in hun verzameling op te nemen of van de hand te doen.

Van de hierboven omschreven gulden kwamen mij reeds meerdere exemplaren onder ogen. Men heeft in dit geval van een gulden, b.v. door af-draaien op een werkbank, de wapenzijde ver-wijderd om er vervolgens een, eveneens afge-draaide beeldenarszijde op te solderen (de klank is dus dof), met het effect dat een gulden ontstaat die aan beide zijden de beeldenaar van H.M. de Koningin draagt.

Met een misdruk heeft dit niets te maken; munt-technisch is het trouwens onmogelijk. Ik acht het van belang op het bestaan (en ontstaan) van dergelijk 'kunstmatig vervaardigde misdruk-ken' te wijzen om de bonafide verzamelaars te vrijwaren voor eventuele speculaties met der-gelijke munten.

Dr. J. W. A. van Hengel

PUBLIKATIES

WAT TE DOEN MET DE VALSE MUNTEN

Onlangs is, in twee talen frans en engels, het verslag verschenen van het *Eerste internationale kongres voor de bestudering en bestrijding van het vervalsen van munten*, dat in juni 1965 te Parijs gehouden is. Aanwezig waren vertegenwoordigers van de handelaren, emissiebanken en munthuizen, terwijl de verzamelaars ver-tegenwoordigd waren door bestuursleden van numismatische genootschappen. Het kongres was georganiseerd door de organisatie van han-delaren, de AINP.

Het probleem van de valse munten doet zich voornamelijk voor op twee gebieden; dat van de antieke numismatiek en dat van de moderne gouden munten. De redenen hiervoor zijn ver-schillend. Antieke munten worden sinds de vijf-tiende eeuw vervalst omdat de echte zeldzaam, veel begeerd en daardoor buitensporig duur zijn. Moderne gouden munten daarentegen worden niet alleen door numismaten verzameld, maar ook gepot door diegenen die een toevlucht zoeken in het goud. De voorraad is ook hier niet groot genoeg om aan de vraag te voldoen, maar, aangezien men de intrinsieke waarde niet uit het oog verliest, is de prijs hier bijzonder weinig elastisch. Vervalsing is hier dus alleen lonend bij grote aantallen, in tegenstelling tot de antieke vervalsingen, waar grote aantallen op zichzelf al ontmaskerend werken.

Het was een fout van het kongres dat dit fun-damenteel onderscheid niet duidelijk genoeg ge-steld was. Vele deelnemers pleitten er voor om de vervalsing van alle munten onder het ver-bod van valse munterij te laten vallen. Immers, de moeilijkheid is dat het nabootsen van niet gangbare munten op zichzelf niet strafbaar is. Het zijn als het ware antikiteiten, en men kan toch het kopiëren van antikiteiten niet verbie-den? Denk maar aan al de fabrieken van 'an-

tieke meubelen'. Maar de moderne gouden munten van de negentiende en twintigste eeuw waren nog maar kort geleden gangbaar geld, en men heeft dus het gevoel dat ze die oude status best nog wel zouden moeten kunnen hebben. Vandaar dat een Zweedse motie tenslotte ook aangenomen is, die voorstelde: I dat het verbod van vervalsing of imitatie van gangbare munten wordt uitgebreid tot gedemonetarizeerde munten, onafhankelijk van hun ouderdom, II dat de staat dit verbod uit zou strekken tot vreemde munten, ook wanneer ze gedemonetariseerd waren, en III dat door de staat herslagen munten een duidelijk kenmerk zouden moeten dragen.

Maar, zoals de heer Lafaurie opmerkte, geen rechtbank zou ooit aanvaarden dat antieke munten 'gedemonetarizeerde' munten zijn. Ze worden duidelijk in de eerste plaats als archeologische voorwerpen, antiekiteiten dus, beschouwd. Het tweede deel van de motie kreeg dus de toevoeging 'benevens antieke munten', waardoor een vreemd element in de oorspronkelijke opzet sloop.

Dezelfde moeilijkheid treedt natuurlijk op bij penningen, die nooit wettig betaalmiddel waren, en die dus ook nooit onder een hoe ruime opvatting ook van een wet tegen valse munterij zouden kunnen vallen. Een bijkomstig nadeel van de door het kongres voorgestelde weg is dat de aanneming van de wet door een behoorlijk aantal staten uiterst onwaarschijnlijk is, zodat een op zichzelf al twijfelachtige strikte handhaving de vervalsers alleen maar zou laten verhuizen naar veiliger landen.

Vandaar dat Colin Martin tijdens het kongres met veel verve zijn eigen oplossing verdedigde, die hij in *De Geuzenpenning* 1965, 1, blz. 57 e.v. heeft uiteengezet. Volgens hem zijn niet gangbare munten slechts goederen, en valt de naam van munten daarom onder het begrip vervalsing van waren. In zijn eigen land, Zwitserland is, volgens de heer Martin, de situatie nu zo, dat zelfs wanneer valse munten als vals verkocht worden, deze voorwerpen toch verbeurd verklaard kunnen worden, omdat ze de openbare orde in gevaar brengen. Het gevaar bestaat immers altijd dat ze door een minder scrupuleuze

koper als echt doorverkocht worden. Op grond van deze overweging is onlangs ook een kollektie valse moderne schilderijen in Zürich in beslag genomen.

Al is het de vraag of in Nederland de rechter bereid zou zijn een zo verstrekkende interpretatie aan het begrip openbare orde te geven (hij heeft het er al moeilijk genoeg mee), belangrijk in de door Martin voorgestelde methode is, dat hij zich niet uitsluitend richt tegen de moeilijk grijpbare, want meestal vanuit het buitenland opererende fabrikanten, maar ook tegen malafide of ondeskundige handelaren en verzamelers. Het is merkwaardig dat dit punt op een door handelaren belegd kongres niet ter sprake gekomen is.

Laten we ons eerst echter even bezinnen op de vraag in welke gevallen een verzamelaar schade ondervindt van het bestaan van valse munten, en in welke gevallen voordeel.

Om met de schade te beginnen, deze werd door de heer Dehay, directeur van de Parijse munt, in zijn openingswoord als volgt geformuleerd: 'Vervalsingen brengen altijd schade toe, niet alleen aan één bezitter, maar aan alle bezitters van eenzelfde type, ook al zijn ze echt. Immers, wanneer de vervalsing niet ontdekt is, drukt de grote toevloed van munten de zeldzaamheidswaarde, terwijl aan de andere kant, wanneer de vervalsing algemeen bekend is, alle stukken, zelfs de echte, verdacht worden in het oog van de verzamelaar'.

Omgekeerd heeft de verzamelaar financieel geen nadeel als hij als kenner een echte munt uit een verdachte serie extra voordelig kan kopen. Hieruit volgt dat het bestaan van valse munten voor de ware kenner niet altijd onplezierig is. Zo zijn bijvoorbeeld de prijzen van Griekse munten niet zo fantastisch gestegen als ze door het uitermate schaarse aanbod en de grote belangstelling voor antiekiteiten zouden moeten zijn, omdat een groot aantal van de valse munten door gelegenheidsverzamelaars, toeristen e.d. wordt afgenomen, en vele mensen, door de heersende onzekerheid, van het verzamelen worden weerhouden. En iedere verzamelaar weet uit zijn eigen veiling ervaringen, dat, hoe minder belangstelling er voor een munt is, hoe goedkoper

hij hem krijgen kan.

Hieruit zou men kunnen konkluderen dat het publiceren van vervalsingen niet in het belang van de ware kenner is. Hij immers was er toch niet in gelopen, en laat de beunhazen hun goede geld maar aan valse munten uitgeven, dat houdt de prijzen laag. Deze redenering, die door zijn cynisme al afstotend is, gaat echter maar gedeeltelijk op, want de vervalsingstechniek is tegenwoordig zo volmaakt, dat het herkennen van vervalsingen een werk van specialisten wordt, die daarvoor over een zo volledig mogelijke dokumentatie moeten kunnen beschikken. Het is dus alleszins bevreemdend dat het vraagstuk van regelmatige publikatie van valse munten, of althans een dokumentatie, als waarover de afdeling vals geld van Interpol beschikt voor koersierend vals geld, niet ter sprake is gekomen op dit kongres. Het verdient bepaald aanbeveling dat de handelaren samen met de Penningkabinetten een nauwgezet bijgehouden documentatie samenstellen van de vervaarlijkste vervalsingen. Daardoor zal het aanzien van de AINP zeker stijgen.

Is het door een dergelijke internationale signalering van moeilijk te herkennen vervalsingen mogelijk geworden om met grotere autoriteit een oordeel te geven over vals of echt van aangeboden munten, dan zou men in overweging kunnen nemen of artikel III van de Zweedse motie, die wil voorschrijven dat fabrikanten hun kopieën door instempeling duidelijk als zodanig kenbaar maken, niet uitgebreid zou kunnen worden tot al bestaande vervalsingen. Hierdoor zou men de roulatie van valse munten daadwerkelijk kunnen inperken. Het Penningkabinet immers verklaart veel munten voor vals. Bij interessante exemplaren biedt het dan aan de munt voor iets meer dan de metaalwaarde te kopen ten behoeve van zijn studiekollektie valse munten. Het komt praktisch nooit voor dat op dit aanbod ingegaan wordt. De ongelukkige bezitter verdwijnt meestal schielijk met zijn uitgekreten kleinood, naar wij hopen om bij de koper verhaal te krijgen. Maar ook deze biedt ons de munt nooit aan. Te vrezen valt dus dat men probeert de valse munt als een soort Zwarte Piet zo spoedig mogelijk kwijt te raken. Er is

dus pas zekerheid dat dit gevaarlijke, en volgens de heer Martin opruiende objekt, definitief onschadelijk gemaakt is, wanneer het, hetzij bij een bonafide munthandelaar, hetzij bij het Penningkabinet gevangen wordt gezet. Hoe dit resultaat te bereiken? Men zou er aan kunnen denken, alvorens een expertise te geven, te bedingen dat valse exemplaren tegen een kleine vergoeding in beslag genomen worden, of van een officieel stempel worden voorzien. Als dit de animo voor het laten beoordelen van de munt vermindert, tant pis voor de kwade verzamelaar, die in de situatie van nu een gok heeft waarbij hij alleen maar kan winnen en niets kan verliezen. Zegt het Penningkabinet immers dat de munt echt is, dan kan de bezitter met een getuigschrift zwaaaien, waardoor hij zijn munt beter kan verkopen; verklaart het Penningkabinet de munt voor vals, dan staat het hem vrij aan ons verstand te twijfelen.

Dit naar aanleiding van *Premier Congrès international d'étude et de défense contre les falsifications monétaires, Paris 1965, compte rendu analytique, Publications de l'Association Internationale des Numismates Professionnels*, No 2, 1967 (ook in het Engels).
J. P. G.

In 1920 werd in de Haarlemmermeer een enorme vondst gedaan van, naar later bleek, in totaal 12.389 laat-romeinse koperen muntjes. Het grootste deel belandde in het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden, waar niemand er naar omkeek, totdat de vondst in 1958 op initiatief van Mevr. Zadoks, aan het Penningkabinet ter bewerking werd gegeven. De heer Evers, die beter dan wie ook deze onaanzienlijke, en vaak volkomen afgesleten en gecorrodeerde muntjes kan determineren, heeft nu tenslotte zijn enorme werk door een publikatie afgesloten. Het pleit voor zijn vermogen iets te zien waar niemand anders iets ziet, dat tenslotte alle muntjes wel gedetermineerd konden worden; slechts van 2681 exemplaren moest de heer Evers bekenen dat hij alleen het muntatelier niet kon bepalen. De munten zijn heel kort, en daardoor overzichtelijk beschreven, zodat de publikatie zeer zeker dienen kan om andere munten uit deze periode (364-400 n. Chr.) te determineren.

De grote aantallen maken statistische konklusies mogelijk, die in tabellen, als bijv. van de relatie tussen keizer en keerzijde type, muntatelier en keerzijde type enz. worden weergegeven.

J. H Evers, 'The Haarlemmermeer Hoard, Late Roman Bronze Coins up to about A. D. 400', *Oudheidkundige Mededelingen uit het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden*, XLVII, 1966, blz. 31-101. J.P.G.

Het is een goede gewoonte dat ter gelegenheid van de grote numismatische kongressen, die om de zes jaar worden gehouden, een bibliografie verschijnt van de wetenschappelijke werken die in de tussenliggende periode waren verschenen. Zo is dan nu ook een bibliografie samengesteld van het werk uit de jaren 1960—1965. Het zijn

drie delen geworden, het eerste, antieke numismatiek, bevat 229 bladzijden, het tweede, middeleeuwse en oosterse numismatiek, 289 bladzijden, het derde, moderne numismatiek en penningkunde, 217 bladzijden. De hoeveelheid literatuur die verschijnt is werkelijk enorm; zo telt de afdeling Romeinse keizertijd maar liefst 254 nummers.

A Survey of Numismatic Research 1960—1965, I, Ancient Numismatics, edited by Otto Mørkholm, *II, Medieval and Oriental Numismatics*, edited by Kolbjørn Skaare and George C. Miles, *III, Modern Numismatics Including Medals*, edited by Nils Ludvig Rasmussen, Lars O. Lagerqvist and Carsten Svarstad (†), *International Numismatic Commission*, Copenhagen 1967. J. P. G.

B. A. SEABY LTD.

MUNTEN EN PENNINGEN

61-65, Great Portland Street, LONDON, W. I.,

Uitgevers van:

"SEABY's Coin and Medal Bulletin" - Numismatische artikelen en prijslijsten, 14/— per jaar.

"Roman Coins and their Values" door H. A. Seaby, 1964 Edition, linnen band, 30/—.

"Standard Catalogue of British Coins", Vol I-England, gebrocheerd 14/—, linnen band £ 1.

"Greek Coins and their Values" gebrocheerd 16/—.

MONNAIES ET MÉDAILLES - JETONS - SCEAUX - DÉCORATIONS

LIBRAIRE NUMISMATIQUE

EXPERTISES

JULES FLORANGE & CIE

S.A.R.L. - Maison fondée en 1890

17, rue de la Banque - PARIS 2e - Tél. LOUvre 09-32 - R.C. 20475 B.

P. & P. SANTAMARIA

Numismatic Firm founded in 1898

ROME

Piazza di Spagna 35. Telephone: 670-416

COINS and MEDALS

Publishers of "NUMISMATICA" - every four months.

HEINRICH PILARTZ

5 KÖLN

KLINGELPÜTZ 16

MÜNZHANDLUNG

ANKAUF UND VERKAUF VON MÜNZEN UND MEDAILLEN

ANTIKE — MITTELALTER — NEUZEIT

AUKTIONEN — NUMISMATISCHE LITERATUR

Jährlich 5 bis 6 Lagerlisten gratis an Interessenten

D. J. CROWTHER LIMITED

76 NEW BOND STREET, LONDON, W.1.

TEL: 01-629 9835

CABLES: CROWCOIN LONDON

for

COINS AND MEDALS OF ALL COUNTRIES

CLASSICAL ANTIQUITIES

NUMISMATIC LITERATURE

Send for specimen fixed Price List — Published Bi-Monthly

MUNTEN - PENNINGEN - NUMISMATISCHE BOEKWERKEN

INKOOP - VEILINGEN - VERKOOP

Grote collectie Nederlandse en buitenlandse munten en penningen.

Stuurt ons Uw mancolijsten.

Maandelijks verschijnende prijslijsten worden U op aanvraag toegezonden.

Voor goede stukken betalen wij hoge prijzen.

Fa. J. C. A. LOON

ERKEND NUMISMAAT

Haagweg 150 — Rijswijk (Z.H.)

tel.070-980665-903147 — filiaal 010-241890

kantooruren: dag. 09.30-17.30, zat. gesloten

HANS M. F. SCHULMAN (Zoon van Maurits Schulman, Amsterdam)

545 Fifth Avenue - NEW-YORK - 17 N.Y. U.S.A.

MUNTEN, MÉDAILLES, DÉCORATIES, NUMISM. BOEKEN

Grote voorraad, ook van Nederlandse Munten en Penningen

Geregelde veilingen - Vraagt mijn prijslijsten

Em. BOURGEY

Expert en Médailles auprès du

Tribunal Civil de la Seine

PARIS 9e

7, Rue Drouot

MONNAIES ET MÉDAILLES

Als alleen-vertegenwoordigers van een belangrijke handelaar in Singapore kunnen wij een aanzienlijke hoeveelheid OOSTERSE MUNTEN aanbieden tegen concurrerende prijzen.

Op aanvraag zenden wij U gaarne een prijslijst toe.

NICK PARKER ENTERPRISES

17 Parkside, Knightsbridge. London, S.W.1. England.

Telefoon: 01-235 6313

Telegramadres: IMEXMATIC London.

Lid: „P.N.A. of the U.K.”

GALERIE DES MONNAIES SA

Ave. des Bains 4 bis

Tel. (021) 27.75.58

1007 LAUSANNE

Case Postale Cour 3

SUISSE

MONNAIES

MÉDAILLES

*Listes de prix illustrées, sans frais
Vente aux enchères*

MAISON MARCEL PLATT

49 Rue de Richelieu

PARIS I

MONNAIES — MÉDAILLES
JETONS — DÉCORATIONS
LIBRAIRIE NUMISMATIQUE
ANTIQUITÉS ARCHÉOLOGIQUES

LISTES s/DEMANDE

MÜNZEN UND MEDAILLEN A.G.

Malzgasse 25 - BASEL

Onder leiding van Erich Cahn, Dr Herbert Cahn, Pierre Strauss

Belangrijke voorraad munten en penningen uit alle tijdperken en landen
Maandelijks geïllustreerde prijslijsten, gratis op aanvraag

GERHARD HIRSCH

NUMISMATIKER

MÜNCHEN - 2 - PROMENADEPLATZ 10

ANKAUF

VERKAUF

VERSTEIGERUNGEN

S. A. M. LE LOUX

Numismaat

Karperstraat 23, Amsterdam-Zuid 7

Tel.: 73.81.65

MUNTEN - BANKBILJETTEN - NUMISMATISCHE LITERATUUR

JACQUES SCHULMAN N.V. - Keizersgracht 448 - AMSTERDAM

MUNTEN EN PENNINGEN VAN DE OUDSTE TIJDEN TOT OP HEDEN
EXPERTISES - VERKOOP - INKOOP - VEILINGEN
LEVERANCIER VAN RIDDERORDEN EN ERETEKENEN.

Uitgever van:	Handboek Nederlandse munten 1795—1965	Derde druk	f 25,—
	Munten Nederlandse Gebiedsdelen Overzee 1601—1948		f 25,—
	H. Enno van Gelder en M. Hoc. Les Monnaies des Pays-Bas		
	Bourguignons et Espagnols		f 50,—
	R. Ratto. Monnaies Byzantines		f 45,—
	Dr. A. Polak. Joodse penningen i.d. Nederlanden		f 18,—
	A. Delmonte. De gouden Benelux - le Benelux d'or		f 50,—

**ISRAEL
GOVERNMENT
COINS
AND
MEDALS
CORPORATION
LTD.**

CURRENT COINS
COMMEMORATIVE COINS
STATE MEDALS

World wide subscriber service.

Write for the Company's colorful descriptive publications.

Head Office: 11, Keren Hayesod Street, Jerusalem, Israel.

ADOLPH HESS A.G., LUZERN

Haldenstrasse 5 - Telephon 2 4 3 9 2

MÜNZEN UND MEDAILLEN - MONNAIES ET MEDAILLES - COINS AND MEDALS

OSCAR RINALDI & FIGLIO

NUMISMATEN

VERONA - Casa di Giulietta - ITALIA

Uitgevers van het blad „ITALIA NUMISMATICA”

Abonnementsprijs per jaar: US \$ 4.00

TRINIDAD en TOBAGO

Proofset van de nieuwe munten 1966

8000 proofsets van de nieuwe munten van Trinidad en Tobago werden door de "Royal Mint" geslagen. Spink & Son werden tot agenten benoemd.

De sets bevatten elk vijf proefmunten ter waarde van 50, 25, 10, 5 en 1 cent.

De drie grotere munten zijn in koper-nikkel en de 5 en 1 cent in brons.

De ontwerpen voor de munten werden gemodelleerd door de heer E. G. C. Colley.

Voorzijde: De wapens van Trinidad en Tobago.

Keerzijde: De waarde, omringd door de inscriptie "Trinidad en Tobago" en het jaartal 1966.

Rand: Gekarteld.

Doos: Rood, met het wapen in goud.

Prijs: Fl. 45.— (porto + verzekering Fl. 1.50).

*By appointment
to Her Majesty The Queen
Medallists*

SPINK

Spink & Son Ltd.

Founded 1666

King Street, St. James's, London, S.W. 1, England

Telegrammen: Spink London SW1

*By appointment
to H.R.H. The Duke of Edinburgh
Medallists*

Spink & Son zijn handelaren in munten en penningen van alle tijden

AKTUELE PENNINGEN VAN DE KONINKLIJKE BEGEER!

GROOTHERTOGELIJK BEZOEK UIT LUXEMBURG

Een prachtige penning voor uw serie „Vorstenhuizen van de Wereld”. Gemaakt naar aanleiding van het recente bezoek aan ons land. Ontwerp Pol Dom.
In MUNTGOUD 21,6 krt 18½, 22½, 30, 50 mm. ZILVER 1e gehalte 30,50 mm. BRONS gepatineerd, 50 mm.

ISRAEL

Met Mosje Dayan, strateeg en taktikus in Israël's strijd om haar voortbestaan. Aan de keerzijde een gewapende kibboetsman. Ontwerp Willem Vis.
MUNTGOUD 21,6 krt 18½, 22½*, 30*, 50* mm (* uitverkocht).
ZILVER 1e gehalte 30, 50 mm.
BRONS gepatineerd 50 mm.

100 JAAR ROODE KRUIS

De vier portretten: Koning Willem III (oprichter in 1867), Prins Hendrik, voorzitter (1908-1934), Koningin Juliana, voorzitter van 1934 tot 1948 (thans Beschermvrouwe) en Prinses Margriet, sinds kort lid van het Dagelijks Bestuur. Ontwerp Joop Hekman.
MUNTGOUD 21,6 krt 18½, 22½, 30, 50 mm. Van zachtglanzend muntgoud met op de keerzijde een rood geëmailleerd kruis 30 mm. ZILVER 30, 50 mm. BRONS gepatineerd 50 mm.

300 JAAR VREDE VAN BREDA

De driehonderdste viering van de Vrede van Breda (2e Engelse Zeeoorlog van 1665-1667) was aanleiding tot deze begeerlijke penning. Ontwerp Niel Steenbergen.
MUNTGOUD 21,6 ktr matglanzend, 18½, 30 mm. ZILVER 30 mm. BRONS (gietspenning, fraai gepatineerd) 75 mm.

Verkrijgbaar bij banken, juweliers, stations- en grenswisselkantoren.

N.V. Koninklijke Begeer, Voorschoten